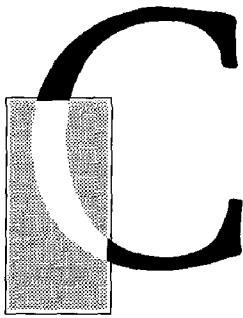

AGUSTÍN RUBIO VELA

L'ESCRIVANIA MUNICIPAL
DE VALÈNCIA EN ELS SEGLES
XIV I XV. NOTES I DOCUMENTS



ap a finals del segle xv, el notari de València Jaume Eximeno, en els últims folis d'un dels volums del seu protocol, volgué deixar constància per a la posteritat de tots els «llibres de consells dels scrivans de la Sala» que es conservaven en l'escrivania municipal, regentada llavors per ell mateix. Malgrat ser breu, en aquell text –ja publicat amb abundants anotacions (Dualde 1952: 407-409)–, a més de la relació dels llibres d'actes o manuals de consells del període comprés entre els anys 1306 i 1485, anotà els noms i la cronologia dels escrivans de la Sala que els havien confeccionat, és a dir, dels notaris que, durant aqueixa llarga etapa, com a màxims responsables de l'aparell burocràtic municipal, dirigiren successivament l'oficina on es redactava i registrava la documentació expedida –i on s'arxivava la rebuda– pels jurats i el Consell, els dos principals òrgans del govern local valencià en l'època foral.¹ Tot i que el text d'Eximeno no proporciona una informació exacta –ni tan sols és completa, com veurem, la llista dels seus predecessors en el càrrec–, té un interès especial, ja que constitueix el primer intent, i únic fins ara, de rememorar el passat del que fóra el més important centre d'escriptura del regne de València durant bona part de la Baixa Edad Mitjana: l'escrivania de la ciutat.

(1) Els jurats constituïen el govern efectiu de la ciutat, un executiu de caràcter col·legiat, exercit cada any per sis persones (quatre ciutadans i dos cavallers o generosos) elegits la vespra de Pentecosta mitjançant un procediment insaculatori. Eren assessorats, durant la seua gestió anual, pel Consell, una mena de parlament municipal format per més d'un centenar de persones –els consellers–, representants dels districtes parroquials i dels principals oficis de la ciutat. *Vid.* el treball clàssic, no superat encara, de Villalonga (1916).

UN TEMA MARGINAT

Ni l'escrivania municipal, ni el selecte grup de *dictadores* que la van regir en els segles xiv i xv, han suscitat interès en la historiografia local. Només en temps molt recents, un d'aquells, Bartomeu de Vilalba, escrivà de la Sala durant l'últim terç del

Tres-cents, sembla haver eixit de l'anonimat i, com a consumat estilista, el seu nom comença tímidament a aparèixer junt al de les grans figures de la literatura medieval en llengua catalana (Ferrando 1989: 409). Però, tret d'aquest cas excepcional, els homes de l'escrivania continuen sent un tema tan ignorat o més que el de la trajectòria històrica de l'organisme al qual serviren. Manquem, així mateix, d'estudis sobre la prosa burocràtica en què estan escrits els documents eixits d'allí, que en certs casos –especialment en la correspondència oficial– constituïen autèntiques peces mestres en el seu gènere, obres de gran originalitat i d'innegables valors literaris. Si l'escrivania i els seus escrivans reclamen, doncs, la labor dels historiadors, també els texts emanats d'ella, escrits generalment en llengua vulgar, estan esperant que els filòlegs n'empreguen una anàlisi sistemàtica i determinen els diversos estils que s'hi usaren successivament.

El que resulta paradoxal en aquest cas és que la ingent producció documental dels escrivans de la Sala, conservada a l'Arxiu Municipal de València, ha estat font principal de nombrosíssims treballs d'investigació publicats en les dues últimes centúries, per la qual cosa no es tracta, ni de bon tros, d'un material desconegut o menyspreat. Ara bé, el fet que en tals treballs, obra quasi sempre d'historiadors, només s'haja tingut en compte el contingut dels documents, i no la seua forma, explica la nul·la atenció prestada als artífexs d'aquesta, que eren, òbviament, no les autoritats municipals, sinó els funcionaris de la seua escrevania. I el mateix es pot dir dels escassos estudis realitzats des d'una perspectiva diplomàtica (Cuñat 1988),² en els quals els texts municipals solen ser abordats com si de prosa anònima i impersonal es tractàs, com si no haguessen eixit de la ploma d'individus concrets i identificables, amb una formació específica i un estil propi, canviant al llarg del temps. D'un altre costat, el fet que no siguen texts realitzats per pur i desinteressat afany estètic, sinó el producte d'un treball remunerat, executat per buròcrates –escrivans, no escriptors–, sembla haver-los exclòs, juntament amb els seus autors, dels estudis literaris, centrats habitualment en figures consagrades i obres de relleu.³

En les pàgines que segueixen oferim alguns materials –notes i documents, inèdits en la seua major part, que hem anat espigolant en l'arxiu citat– relatius a l'escrivania municipal en els segles XIV i XV. És el nostre propòsit amb això, no només aportar alguna llum sobre la seua trajectòria quasi ignorada, sinó també cridar de nou l'atenció sobre l'important paper que l'escrivania municipal exercí en el procés de renovació de la prosa catalana iniciat en les últimes dècades del Tres-cents (Rubio 1985: 44-47), el protagonisme del qual se sol atribuir en exclusiva a la cancelleria reial.

També se sol sostenir comunament que en la base de tal procés, les arrels del qual es trobarien en les famoses *Ordinacions* de 1344 de Pere el Cerimoniós, hi hagué la tasca dels cultes secretaris de l'escrivania règia de Barcelona, els quals no sols dignificaren la prosa llatina oficial, sinó que crearen un estil, també oficial, de prosa en vulgar (Olivar 1936: 631), aviat esdevingut llengua acadèmica. Aquest «català de

(2) Resulta sorprenent el total desinterès d'aquesta autora per la personalitat de l'escrivà del Consell que redactà els registres municipals del període comprès entre els anys 1306 i 1336, en el qual està centrat l'article. El seu nom sols apareix, incidentalment, en una citació de la nota núm. 53 (p. 99). Els artífexs de la llengua diplomàtica no mereixen cap referència en un opuscle, de títol pretensions i contingut decebedor, de Felip Mateu i Llopis (1964).

(3) Albert Hauf ha recordat recentment l'extraordinària importància cultural de la literatura religiosa medieval en llengua catalana, generalment marginada del camp dels estudis filològics malgrat «la indiscutible qualitat estètica d'un discurs construït amb una evident voluntat d'estil, només perquè personalment no ens interessa la temàtica o el missatge al qual se subordina aquest discurs» (Hauf 1990: 10). El cas de la prosa burocràtica ofereix certes semblances. No es pot afirmar que siga desconeguda, però sí infravalorada en els aspectes formals. Important font d'informació, la riquesa d'aquesta ha prevalgut sobre el seu interès filològic, eclipsant-lo.

la cancelleria», difós i acceptat en tot el domini lingüístic per ser la llengua de prestigi, la llengua dels documents reials, apareix en les últimes dècades del segle xiv i primeres del xv. La brillantor, la «perfecció formal meravellosa» assolida llavors en la prosa romanç oficial, hauria estat obra d'un grup de funcionaris de l'escrivania reial, admiradors i profunds coneixedors del llatí ciceronià, l'elegància del qual saberen adaptar a aquella. En aquest nou estil, denominat també per alguns *clàssic* o *humanista*, els inicis del qual situa Ramon Gubern (1955: 7 i 22) cap a l'any 1381, foren escrits, en els últims temps de Pere IV i durant els regnats de Joan I i Martí l'Humà, una immensa quantitat de documents reials: «milers de lletres, redactades en un català precís, elegant i puríssim, que contribuïren, un dia darrera l'altre, a imposar per tots els dominis de la llengua una prosa exemplar i bellíssima» (Riquer 1980: 350). Aquesta llengua oficial, nascuda en l'administració, passà ben aviat a ser llengua literària, ja que fou «acceptada por todos los escritores como la forma supradialectal de expresarse en prosa» (Riquer 1959: 59).

Ara bé, un fenomen de tal envergadura, pogué haver-se gestat en una sola institució i difós des d'ella en tan breu temps per tot l'àmbit lingüístic? Fa tres lustres Antoni Ferrando (1980: 99) exposà seriosos dubtes sobre aquesta vella hipòtesi, formulada ja en 1936 per Marçal Olivar, si bé en termes menys rígids que autors posteriors.⁴ Per a Ferrando, el procés de modernització i fixació de la llengua escrita no hauria estat possible sense la labor, poc coneguda, dels cultes i erudits notaris i juristes valencians de finals del segle xiv i del xv, que en foren també protagonistes, juntament amb els funcionaris de la cancelleria de Barcelona. Analitzada des d'aquesta perspectiva, la documentació municipal de València, que ens permetrà conèixer millor la labor d'alguns d'aquells, confirma tals dubtes i obliga a qüestionar la clàssica interpretació d'un fenomen històric-cultural que exigeix ser replantejat sobre bases noves i més sòlides.

(4) Deia Olivar (1936: 632-633): «Si tenim present, ara, que entre els secretaris i escrivans reials de les darreries del regnat de Pere el Cerimoniós i dels dos regnats subsegüents, figuren noms prestigiosos dins el camp de la nostra literatura, no sembla pas arriscat d'afirmar que, en part, la transformació que s'opera aleshores en la prosa literària és deguda a la ciència llatina del redactor, i que si es produí un ambient propici a aquell canvi estilístic, això fou degut, entre altres causes, al fet que en la cúria règia s'aplegava un estol d'excel·lents dictadors».

L'ESCRIVANIA EN EL TRES-CENTS

Els orígens

En el segle xiii, immediatament després de la conquesta de Jaume I (1238), València es va constituir com a entitat municipal i fou dotada pel monarca dels dos òrgans de poder, el Consell i els jurats, sobre els quals la ciutat cristiana fonamentà el seu govern. Fou llavors que es degué crear l'escrivania de la institució i, amb ella, el càrrec d'escrivà del Consell i dels jurats, anomenat també escrivà de la Sala. Per a alçar acta dels acords municipals, i per a expedir (o conservar) documents de tota classe, calia disposar, com en qualsevol altra institució de característiques semblants, d'una mena d'oficina en la seu mateixa del govern local, dirigida per un expert en l'art de l'escriptura. Així hagué

de nàixer l'escrivania, un organisme regentat per notaris de professió, els quals, malgrat la seua condició de tècnics i funcionaris, haurien d'exercir en els segles XIV i XV un important paper cultural, i fins i tot polític.

Desconeixem quines foren les primeres passes de l'escrivania, ja que ha desaparegut quasi tota la documentació edilícia anterior a 1306. Tanmateix, és indubtable que, des de la seua creació fins ben entrat el Tres-cents, només va ser una modesta oficina adjunta a la Sala del Consell, on un notari nomenat pel govern urbà, l'escrivà de la Sala, s'encarregava de realitzar les tasques pròpies de qualsevol burocràcia municipal: redacció de les actes de les sessions del Consell i de les missives enviades pels jurats, registre i expedició de cartes de pagament i de tot tipus de documents ordenats per l'autoritat local, custòdia dels privilegis que la ciutat anava recaptant de la Corona, etc. Com a notari que era, l'escrivà autoritzava i donava fe pública dels llibres en què anaven quedant registrats els documents, per a la confecció dels quals s'utilitzava generalment i preferent la llengua vulgar.⁵

La creixent importància que anà assolint l'escrivania municipal durant el segle XIV constitueix avui una evidència. Tot i que a penes tenim dades relatives a les tres primeres dècades –l'únic que en sabem és que llavors estava atesa per una sola persona, el notari Bartomeu Benajam, escrivà de la Sala des de 1306, si més no⁶–, una significativa disposició del 22 de desembre de l'any 1335 ve a aportar alguna llum en aquest obscur panorama. En efecte, en la sessió d'aqueixa data, el Consell de la ciutat es veié en la necessitat d'incrementar els efectius humans de la seua oficina, «haüt esguart als negocis e affers, qui són multiplicats per los affers de la ciutat, axí per imposicions com per diverses comptes qui d'aquén naxen, e molts altres affers tocants lo estament de la ciutat e del regne». Reconeixia que Bartomeu Benajam «contínuament, de necessitat, havia a treballar de maytinades e de dia e de vesprades, no solament en los dies faheners, ans encara en la major partida de les festes de l'ayn», i que, malgrat això, li resultava impossible atendre –«no podia complir o provehir»– tants assumptes per si sol. En conseqüència, es va acordar que «un macip scrivà li ajudàs a escriure, per espeegament e proffit dels affers», i es va assignar el lloc a Miquel de Montalbà, qui cobraria per això un sou diari de dotze diners.⁷

Després d'un llarg període al front de l'escrivania, Bartomeu Benajam fou rellevat en 1343 per un altre notari, Pere de Montsó.⁸ Les circumstàncies que envoltaren el nomenament d'aquest revelen que per aquell temps, cap a mitjan segle XIV, l'ofici d'escrivà de la Sala no suposava un honor al qual aspirassen els més acreditats professionals de l'escriptura de la ciutat de València.

Un estatut per a l'escrivà

En efecte, Montsó es féu càrrec de l'escrivania, no per voluntat pròpia ni per designació directa de les autoritats municipals després d'un acord entre les dues parts,

(5) J. Rubió i Balaguer (1979: 100-102), en destacar el paper jugat pels notaris en l'evolució de la prosa catalana durant els segles medievals, es refereix a aquells com els primers professionals d'aquesta mateixa.

(6) En aquest any comença el primer llibre d'actes conservat, per la qual cosa no és possible saber si Benajam ocupava el càrrec abans. Segons Tramoyeres (1903: 84), hi ha motius fonamentats per a creure en l'existència d'una col·lecció anterior a 1306, «la cual, por desgracia, debió perderse hace muchos años con ocasión de los varios incendios de que ha sido víctima el archivo municipal». L'inventari de Jaume Eximeno, realitzat cap al 1485, prova que el *manual de consells* de 1306 ja era llavors, com en l'actualitat, el més antic dels conservats (Dualde 1952: 407).

(7) AMV, *Manuales de Consells* (endavant, MC) A-3, fol. 142 r. La notícia es recull al *Libre de memories* (1930-1935: I, 490).

(8) És erroni, en aquest punt, l'inventari de Jaume Eximeno, que situa l'arribada de Montsó dos anys més tard, en 1345 (Dualde 1952: 407).

sinó en virtut de l'aplicació d'un procediment aprovat pel Consell el 14 d'agost de 1343, el mateix dia del seu nomenament, poc abans que aquest es realitzàs. Segons la dita ordenança, l'ofici d'escrivà, al qual per a endavant quedaven encomanades també les funcions del clavari —el responsable de la comptabilitat municipal—, s'adjudicaria per sorteig, a celebrar «cascun ayn en per tots temps en la vigília de nostra dona santa Maria del mes d'agost», a un dels dotze notaris que prèviament haurien de proposar els consellers representants de cadascuna de les dotze parròquies de València. L'elegit, segons la disposició, hauria d'exercir, solament durant un any, «l'offici de la scrivania e notaria dels feyts de la universitat de la dita ciutat, e encara sia tengut de servir e reebre en si lo càrrech de la claveria», per la qual cosa se li assignava un salari de seixanta lliures anuals, quantitat que incloïa el sou del «macip qui tendrà a servii del dit regiment».⁹

En virtut d'aquesta normativa, el regidor de l'escrivania passava a ostentar un *status* ben diferent del que havia tingut durant tants anys Benajam. Deixava de ser un funcionari municipal que duia a terme un treball exclusivament tècnic, ja que a les seues tasques estrictament professionals se n'afegia una de nova, de caràcter polític: l'exercici de la claveria. Aquesta era una funció pròpia de l'executiu col·legiat municipal, és a dir, dels jurats, els quals des de 1327, per normativa del Consell, havien d'elegir-ne un entre ells mateixos, «lo qual sia appellat clavari de la ciutat», com a encarregat de dur la comptabilitat al llarg de l'any de la seua juraderia, i que hauria de retre comptes als edils de la següent.¹⁰ En 1343 es va intentar configurar, doncs, el càrrec d'escrivà com una funció tècnica i una obligació política, com un ofici que, per deure cívic, havien d'assumir corporativament els notaris de València. De fet, aquest sistema d'elecció, mitjançant sorteig, era el mateix que s'usava per als càrrecs polítics municipals, com ho indica el text mateix de la disposició: «...sien elets dotze dels notaris de la ciutat per los consellers de les parròquies, ço és, I notari de cascuna parròquia, e cascun d'aquells sia més en I redolí de cera, segons que-s fa de la elecció dels justícies e dels altres officis de la ciutat, e que tots dotze redolins sien meses en I bací d'aygua, e aquí ben mesclats, dels quals dotze redolins sia pres I redolí tant solament per I fadrí, e aquell sia presentat als jurats qui ladonchs seran...».¹¹ En aquest mateix sentit, l'ordenança establia, significativament, que si l'elegit es negava a acceptar tal responsabilitat, quedaria per un temps fora del Consell i inhabilitat per a l'exercici de cap ofici en els òrgans del govern local,¹² on es forjava el *cursus honorum* de tot ciutadà amb aspiracions a fer carrera política en el municipi.

Fou una reforma frustrada. L'ordenança mai més no s'aplicaria per al nomenament d'escrivans, les funcions dels quals continuaren estant nítidament diferenciades de les del clavari. Ni tan sols es va aplicar plenament en el cas de Pere de Montsó, notari de la parròquia de Sant Joan que resultà elegit arran de l'aprovació de la norma.¹³ En efecte, aquella limitava a un any l'exercici del càrrec —com en els oficis municipals de caràcter polític— en disposar que qui l'hagués exercit no tingués opció per a accedir de

(9) AMV, MC A-4, fols. 221 v.

(10) Per a això, estava obligat a fer un llibre «en lo qual pos e meta les reebudes, dates, mesions e despeses que en aquell ayn se covendran a fer, axí que, fenit o complit l'ayn, lo dit clavari reda compte e rahó de la sua amministrazione als jurats qui ladonchs aprés seran elets» (AMV, MC A-2, fol. 1 r.; 1327, maig, 31).

(11) *Ibid.* La cursiva és nostra.

(12) «Axí, emperò, que lo dit notari qui serà elet no pusch dir de no, ni posar alcuna escusació de no reebre lo dit regiment per lo dit any. E si o farà, que aquell notari, per alcun temps, no sia en consell ni en alcun ofici de la ciutat» (AMV, MC A-4, fol. 221 v.).

(13) «E, a poch instant, fon elet per scrivà dels jurats En Pere de Montsó, notari, que li vench per la elecció de redolí, ço és, per la parròquia de Sent Johan» (*ibid.*, fol. 222 r.).

(14) «E lo dit notari no puxa ni deja ésser en la dita elecció dins II anys aprés finit lo dit any del dit seu regiment» (*ibid.*).

nou al mateix fins passat un bienni.¹⁴ I, tanmateix, contràriament a la norma –de la derogació de la qual no hi ha constància–, sabem que Montsó estigué sense interrupció al capdavant de l'escrivania des de 1343 fins a 1348.¹⁵

Sembla indubtable que un dels objectius perseguits pel Consell, amb la fallida reforma de 1343, era assegurar-se els serveis d'un notari de prestigi en la seua scrivania, cosa que per la via tradicional del contracte entre les dues parts no devia ser fàcil d'aconseguir llavors. La creixent complexitat de la burocràcia municipal, producte de l'increment demogràfic i econòmic experimentat per la ciutat en la primera meitat del segle XIV, exigia la plena dedicació d'un professional de l'escriptura. I això implicava, en el cas dels notaris de més relleu, la renúncia als guanys, sens dubte majors, que els podia reportar l'exercici privat de la seua professió. No sembla, d'altre costat, que el càrrec d'escrivà de la Sala proporcionàs, com ocorreria en temps posteriors, un prestigi social i una influència política suficientement amplis per a compensar la minva d'ingressos que el nomenament comportava.

Això es desprén, entre altres coses, de les raons exposades el 16 d'agost de 1344 per Pere de Montsó davant els edils, en demanar-los ser rellevat com a regidor de l'escrivania, lloc en el qual havia estat tot un any. Al·legava que, abans de ser nomenat, la seua notaria particular, en la qual treballaven «ell e II scrivans o macips que tenie», li proporcionava beneficis econòmics superiors al doble de la quantitat que el Consell li havia assignat com a salari. A més, després del nomenament, molts dels seus clients habituals havien hagut d'acudir a uns altres notaris, cosa que suposà un dur colp als seus interessos privats, afectats negativament, a més, per una altra circumstància: «que contínuament, dins lo dit any, ha tenguts los dits II scrivans o macips als negocis de la ciutat, com sien estats grans e diverses e de molts afayns e treballs, quasi no portables al dit notari e macips». Demanava, per tot això, que li fos pagada una quantitat en concepte d'indemnització, així com ser substituït per una altra persona en la direcció de l'oficina, «com ell d'aquí enant no la vulla regir, ne puxa, per ocupació d'altres affers».¹⁶

El govern local respongué en sentit afirmatiu a la primera petició, considerant-la raonable. Es reconeixia, doncs, que el seu escrivà necessitava ja el treball, no d'un, sinó de dos ajudants, com a conseqüència de l'inexorable increment de la burocràcia. Ara bé, els consellers, contravenint les pròpies ordenances, es refusaren a rellevar del càrrec el notari Montsó, qui, malgrat les seues protestes, es veié obligat a seguir al front de l'escrivania.¹⁷ I en ella estigué, como ja hem dit, per espai d'un lustre.

Deure cívic o càrrec cobejat?

Aquest conflicte sembla revelar una clara incompatibilitat d'interessos entre el cercle dels més qualificats notaris de la ciutat i el govern local, necessitat d'un expert en l'art de l'escriptura capaç de conduir amb eficàcia l'aparell burocràtic i de redac-

(15) La seua última acta està datada el 2 de gener d'aquest any (AMV, MC A-7, fol. 197 v.). El 16 de juliol ja figurava Llorenç Johan com a *notari del consell* (*ibid.*, A-8, fol. 1 r.). Probablement Montsó va ser una de les múltiples víctimes que es va cobrar a València la pesta negra entre els mesos de juny i agost de 1348.

(16) AMV, MC A-4, fol. 390 v.

(17) «Quant a açò que ell requeria, que fos elet altre notari, lo consell acordà e tench per bé que lo dit Pere de Montsó regís la dita scrivania e que no n' volie elegir altre lo consell, com ell hi tinguen per sufficient e per apte, a la qual cosa lo dit Pere de Montsó respòs que no consentia e que ls plagués elegir altre» (AMV, MC A-4, fois. 390 v. - 391 r.).

(18) Per a un panorama general del període, Rubio (1989: 207-233).

(19) Segons l'inventari de Jaume Eximeno (Dualde 1952: 407), foren només cinc: Llorenç Johan (1348), Pere Rovira (1349-1351), Pere Cardona (1351-1352), Ramon de Coscó (1353-1355) i Mateu Fabra (1356). Passà inadvertit a aquell que, entre Pere Rovira i Pere Cardona, s'ocupà de l'escrivania, durant un any, Berenguer de Peramola, com veurem tot seguit.

(20) Sobretot tenint en compte que la forta i generalitzada pujada de preus i salaris que, malgrat les mesures legals per a frenar-la, seguí a la gran mortaldat de 1348, repercutí negativament en els funcionaris municipals, els emoluments dels quals pujaren en menor proporció. El 10 d'octubre de 1349, el Consell va haver d'augmentar el salari de l'escrivà en 15 lliures, deixant-lo en 75 anuals, ja que el titular, Pere Rovira, «no havia suficient salari de les dites LX lliures, majorment com no podia trobar macips sens gran soldada, major molt que no havien acostumat de dar, e les fahenes, que eren de present majors en la dita scrivania que en temps passat» (AMV, MC A-9, fols. 34 v. - 35 r.).

(21) El seu predecessor, Pere Rovira, figura per última vegada exercint el càrrec en la sessió del Consell del dia 16 de maig de 1350. En la següent, celebrada el 28 del mateix mes, l'havia substituït Peramola (AMV, MC A-9, fols. 64 v. y 66 r.).

(22) AMV, MC A-9, fol. 172 v.

tar cartes i documents en prosa digna, com corresponia a una entitat de la seua importància i prestigi. El cert és que, després de l'etapa de Pere de Montsó, durant la qual, significativament, veieren la llum les *Ordinacions* de Pere IV –mostra inequívoca d'una creixent preocupació per la forma del document oficial–, el conflicte prossegueix. En efecte, entre els anys 1348 i 1356 –període de grans dificultats econòmiques, marcat per les conseqüències de la pesta negra i la guerra de la Unió¹⁸– se succeïren sis escrivans en la regidoria de l'oficina municipal,¹⁹ que continuà sent un treball poc abellidor per a un notari experimentat, i menys rendible que qualsevol notaria privada amb bona clientela.²⁰ L'escassa estima que despertava el càrrec entre els qui l'assumien –o es veïen obligats a assumir-lo– és més que evident. Un d'ells, Berenguer de Peramola, demanava ser-ne rellevat el 28 de maig de 1351, després d'haver estat durant un any *scrivà dels jurats e consell*,²¹ argumentant que havia d'atendre els seus afers propis, la qual cosa li resultava impossible si havia de regir l'escrivania: «*Item, propòs en lo dit consell En Berenguer de Peramola, notari, scrivà dels dits jurats e consell, que, com ell hagués servit e regit lo offici de la scrivania dels dits jurats e consell per l any prop passat, e haja alguns affers seus propis e d'altres als quals bonament deveure (?) no pot, ni en lo temps sdevenidor en lo regiment de la dita scrivania no poria entendre, per ço, sopicant, requerí e pregà lo dit consell que l'hagués per escusat e que y deje elegir altra persona la qual sie a honor del senyor rey, de la ciutat e a ben de la cosa pública. Per què lo consell, hoyda la preposició feta per lo dit En Berenguer de Peramola, dix de continent que, del serví que fet havia per lo dit any, se tenia molt per content e pagat, faent-li de aquell gràcies*».²²

E i la sessió d'aquell mateix dia es va acordar que el succeís Pere Cardona, un altre conspicu notari de València. El nomenament obeí a una decisió del govern local –potser fóra més exacte dir-ne un prec–, acceptada per aquell de manera voluntària, segurament per considerar-ho un deure cívica, una obligació tan poc grata com poc rendible, però ineludible i, sobretot, necessària per a assolir graus més elevats en el *cursus honorum* municipal: «*Et res no menys, concordantment, elegiren per scrivà dels dits jurats e consell, ço és, En Pere Cardona, notari, pregant aquell que degués règer la dita scrivania, lo qual, a pregàries del dit consell e per manament a ell fet per lo dit honrat procurador, reebé e dix que li plahia servir aquella en honor del senyor rey e de la ciutat*». En el llibre d'actes quedà constància de certs detalls interessants de la cerimònia de traspàs de poders al nou funcionari, així com de les condicions salarials establertes: «*Et, feta la dita elecció, lo dit En Berenguer de Peramola, en presència de tot lo dit consell, liurà al dit En Pere Cardona les claus de la Sala, e d'altres que eren de les caxes de aquella, e II sagells de argent, la I gran e l'altre poch. Volch encara lo dit consell que l dit En Pere Cardona hagués per servir la dita scrivania semblant salari cascun any que En Pere Rovira e En Berenguer de Peramola havien haüt en los anys que ells la havien servida, e que la dita scrivania regís lo dit En Pere Cardona mentre bé farà sos affers e al dit consell plaurà ni serà benvist, lo regiment de la qual començ*

lo dia de la primervinent festa de Cinquagesma».²³ Però, els serveis del notari Cardona només duraren un any. I breu fou igualment l'estada dels dos professionals que, successivament, continuaren la seua tasca al capdavant de l'oficina del Consell en el trienni següent.

En 1356, amb el nomenament de Domingo Borràs,²⁴ es tanca aquesta etapa d'instabilitat en la història de l'escrivania. La brevetat que havia caracteritzat la regidoria dels sis predecessors seus contrasta amb la prolongada estada –tota una dècada– del nou escrivà. I, cosa més significativa, a partir d'aquell moment, els qui el seguiren en l'exercici del càrrec hi romangueren durant períodes de distinta amplitud, però generalment dilatats. Sens dubte, un canvi s'hi ha produït. Sembla haver-se assolit una certa harmonia entre interessos privats i públics, motivada per raons o circumstàncies difícils de precisar. D'un costat, cal tenir en compte la major dotació en el salari, que quedà fixat en vuitanta lliures anuals,²⁵ i la bona disposició del govern local per a compensar econòmicament el seu escrivà quan el volum de treball, per algun factor imprevist, era notòriament superior a l'habitual. El 13 de maig de 1357, els jurats exposaven davant el Consell com Domingo Borràs, «notari e scrivà dels dits honrats jurats e consell de la dita ciutat», havia hagut de realitzar en l'escrivania, amb motiu de la guerra castellano-aragonesa, nombroses tasques extraordinàries, per la qual cosa es demanava per a ell una compensació econòmica. La sol·licitud fou atesa immediatament i s'ordenà que, com a gràcia especial, «ultra lo salari o pensió al dit En Domingo donats e pagats en l'any present per regiment de la dita scrivania, fossen donats e liurats a aquell cinch-cents *solidos* reals de València».²⁶ Però, d'una altra banda –i sobretot–, degueren ser factors decisius el prestigi social i la influència política que un càrrec així podia reportar a l'individu que l'ocupàs.

Ser escrivà de la Sala suposava proximitat al poder municipal, i implicava estar present en situacions i debats sobre els quals calia guardar secret per la seua especial naturalesa. L'escrivà era secretari –en el sentit literal del terme– dels regidors de València i, per consegüent, persona de confiança. A més, en una administració cada volta més complexa, hagué d'anar augmentant la seua influència política, sobretot tenint en compte que el mandat dels jurats era anual, mentre que el cap de l'escrivania, coneixedor dels negocis i problemes de l'urbs per la seua funció, es mantenia al marge dels obligats relleus de l'executiu. Per a un notari amb certes ambicions, obtenir aqueix nomenament va constituir aviat una aspiració, ja que significava una distinció política i un reconeixement de la seua vàlua professional, i podia ser fins i tot un bon aval per a assolir càrrecs de major rang en altres esferes. Els edils valencians, interessats a situar en la cort persones de la seua confiança, actuaren en ocasions com valedors de la candidatura del seu escrivà per a ocupar llocs clau en la cancelleria reial. El cessament de Domingo Borràs resulta ben il·lustratiu en aquest sentit.

El 17 de gener de 1365, aquest demanava ser rellevat per haver ingressat en la casa del rei com a escrivà de cort. En l'acta de la sessió, on quedà plasmat el moment, hi

(23) AMV, MC A-9, fol. 172 v.

(24) No hi ha dades sobre l'esdeveniment. Només consta que el 29 d'abril, poc abans que es produís, estant vacants els càrrecs de síndic i d'escrivà, el Consell acordà que els jurats, juntament amb deu prohoms, «se n'entrasen en la cambra de la escrivania e que triassen e regoneguessen dels pus aptes a síndich e a scrivà de la dita ciutat; los quals, entrats e retornats, dixeren que no s'avenien de la dita elecció. Per tal, lo dit consell comanà la dita elecció als dits jurats ensemps ab los dessús nomenats» (AMV, MC A-12, fol. 70 v.). En començar la següent juraderia, la de l'any 1356-57, Borràs actuava ja com a escrivà, segons consta en l'inici del *manual de consells* corresponent (A-13, fol. 1 r.), que conté les actes de les sessions fins a 1359-60. En l'encapçalament del volum que el segueix, que abraça el període 1360-1365, figura també el seu nom en aquests termes: «En nom de nostre senyor Iesu Christ e de la Verge, nostra dona santa Maria, mare de Aquell, e de la santa Trinitat. Yo, Domingo Borraç, notari públich de València e scrivà dels honrats jurats e consell de la ciutat de València, he scrites e o fetes scriure totes e sengles ordenacions fetes per lo dit consell, stants jurats de la dita ciutat los honrats...» (*ibid.*, A-14, fol. 1 r.).

(25) AMV, *Claveria Comuna* J-3, fol. 27 v. (1357, desembre, 13).

(26) AMV, MC A-13, fol. 86 r. y v.



ha una dada de gran interès: Borràs comença reconeixent –i agraint– la participació dels jurats i consellers de València en el seu ascens professional. El text en qüestió diu així: «En lo qual consell fon proposat per lo discret En Domingo Borraç, notari e scrivà dels honrats consell e jurats de la ciutat, que, a supplicació per part d'ells feita al molt alt senyor rey ara regnant, lo dit En Domingo ere stat reebut per lo dit senyor rey de casa sua, ço és, per ésser scrivà de manament de la sua cort, de la qual cosa lo dit En Domingo retia e fahia moltes gràcies e moltes mercés a tots els dits senyors jurats e consell». Tot seguit, els pregava «que d'ell volguessen pendre e cobrar els sagells que tenia lurs, e les claus de la dita Sala, los quals e les quals de continent posà en lur presència dessús la taula de la dita Sala, e que en lo regiment de la scrivania de la dita Sala deguessen altre notari assignar e posar, e a aquell comanar los dits sagells e les dites claus, cor lo dit En Domingo dix que d'ací avant entenia a seguir la cort del dit senyor rey». I els edils, que prèviament devien haver resolt el problema, acordaren d'immediat, per unanimitat, encomanar l'escrivania vacant a Ramon Obach, «lo qual davant la lur presència *personaliter* feren venir, e a aquell comanaren de continent los dits sagells e les dites claus, e dixeren e volgueren que aquell d'ací avant, aitant com tingués lo dit regiment, hagués e reebés los salaris e esdeveniments e tots altres drets acostumats de reebre per rahó del dit regiment, segons e per la manera que lo dit En Domingo Borraç los havia acostumats de haver e de reebre, lo qual En Ramon Obach, en poder dels dits honrats jurats e consell, promés e jurà sobre els sants IIII^e Evangelis de Déu tot poderós, ab les sues mans corporalment tocats, que, esguardada la feeltat al molt alt senyor rey, se haurie bé e lealment en lo dit regiment, a bo e sans (*sic*) enteniment de tot son poder».²⁷

El llibre d'actes descriu així la cerimònia d'un relleu en el qual, per primera vegada, el nou escrivà jura solemnement davant les autoritats municipals exercir amb lleialtat les seues funcions. Una dada significativa, reveladora de la major rellevància d'un càrrec l'assignació del qual no plantejava ja, como en temps anteriors, un problema de manca d'aspirants entre els notaris més qualificats de la ciutat.

Una figura singular: Bartomeu de Vilalba

Després d'un lustre d'activitat com a escrivà, Ramon Obach, a petició pròpia, abandonava l'ofici municipal el 21 de març de 1371 i era substituït per Bartomeu de Vilalba, proposat al Consell per una comissió formada pels jurats i dotze *bons hòmens* nomenats per aquests.²⁸ D'ell sabem que s'inicià en l'art de l'escriptura a la notaria de Domingo Johan, amb qui va treballar com aprenent entre els anys 1348 i 1350, i que se n'independitzà poc de temps després, ja que es conserva un llibre notal seu, datat en 1353 (Rubio 1985: 42). En la dècada següent anà adquirint un indubtable prestigi professional i polític: en 1365 era designat examinador de notaris; un any després figura com a conseller per la parròquia de Sant Tomàs, alhora que exercia el càrrec de *guardià*

(27) AMV, MC A-14, 6^a mà, fol. 53 v.

(28) AMV, MC A-15, fol. 170 r.

del vi e venema; i en 1370 tornava a estar present en el Consell, aquesta vegada en representació de les gents de la seua professió.²⁹ Per això, el nomenament en 1371 per a exercir l'ofici d'escrivà de la Sala era, en certa manera, la culminació del *cursus honorum* d'un ciutadà que coneixia bé els entramats de l'administració local.

Des de llavors fins a 1399, durant el dilatat període de vint-i-vuit anys en què encapçalà ininterrompudament l'escrivania, Bartomeu de Vilalba meresqué el reconeixement de tots els qui anaren succeint-se en la regidoria del municipi, que el distingiren amb honors reservats a persones il·lustres: en 1392, amb motiu de la solemne entrada de Joan I i la seua esposa a València, Vilalba fou un dels vint-i-quatre prohoms designats per a portar els cordons del pal·li del rei (Vidal 1974: 99). L'escrivà de la Sala era tractat, no com qualsevol funcionari a sou del Consell, sinó com un personatge de relleu, com un membre destacat de l'*élite* de l'urbs.

Amb Bartomeu de Vilalba visqué l'escrivania un dels moments més brillants de la seua història. Si bé, com veurem més endavant, les seues qualitats professionals no foren alienes a tal esplendor, cal no oblidar que València experimentà llavors, en l'últim quart del segle XIV, un notable progrés demogràfic i econòmic, i que això hagué de traduir-se en un increment considerable de les tasques pròpies de la burocràcia municipal. En 1398, Vilalba no era, com els seus predecessors de començaments de la centúria, un notari que feia front, en solitari o amb un macip, a aquelles tasques, sinó el regidor d'una oficina on, a banda d'ell mateix i l'aprenent, treballaven sota les seues ordres uns altres dos notaris de professió, Guillem Rotg i Francesc Corça,³⁰ encarregats de les tasques de menor entitat. L'oficina municipal començava a tenir aires i pretensions de cancelleria.

Però, no va ser només un creixement material, quantitatiu. L'arribada de Vilalba significà també un canvi qualitatiu, un gir en la prosa burocràtica del Consell. Des del primer dia d'activitat com a escrivà, en l'acte mateix de jurar el càrrec,³¹ utilitza una prosa romanç de gran bellesa formal i qualitat literària, sintàcticament perfecta, plena de ritme i harmonia, que contrasta amb el sec –i una mica tosc– català dels seus predecessors:

Yo, Berthomeu de Vilalba, notari de València, elet novellament en escrivà dels honrats consell e jurats de la dita ciutat, confessant e regonexent haver e tenir aquest officí de escrivania per lo consell de la dita ciutat e per benefici d'aquell, jur per Déu e los sants Evvangelis d'Aquell, denant mi posats e per mi corporalment tocats, que, aytant com yo tendré lo dit officí, m'auré en aquell lealment e bé; e cercaré, [procuraré e guardaré justament lo profit de la cosa pública de la dita ciutat, e lo dampnatge d'aquella esquivaré de tot mon poder, tota affecció e utilitat pròpia e singular apart posada; e celaré tot ço que a celar face, a bé e profit de la cosa pública de la dita ciutat, e lo contrari publicaré e manifestaré per ço que de tot en tot pusca ésser e sia esquivat. E si per ventura, alguna o alcunes persones, vulla's que sien ara o per avant jurats o officials,

(29) AMV, MCA-14, 6^a mà, fol. 52 r. (1365, gener, 8); 7^a mà, fols. 64 r. (1366, maig, 24) y 75 v., y A-15, fol. 111 v. (1370, juny, 5).

(30) AMV, MC A-21, fols. 181 v. (1398, abril, 1) y 263 r. (1398, julio, 29).

(31) Jurament imposat pel govern local, que compta amb un precedent, ja comentat: el de Ramon Obach.

vulla's privades o estranyes persones, de quantaque dignitat o de qualsevol estament sien o seran, per utilitat pròpia o de parents o d'amichs lurs, o per altra qualsevol raó o manera, dehien, tractaven, assajaven o fahien alcuna cosa dampnosa, perjudicial o contrària a la utilitat pública de la dita ciutat, mi sabent o sentint, allò contrastaré; e si per contrast meu no era tolt o esquivat, allò diré e manifestaré al consell de la dita ciutat que primer ladonchs se tenga, e, entretant, a alcunes bones singulars persones, les quals versemblant sàpien, vullen e pusquen contrastar e foragitar aytal inutilitat pública, en manera que sia o pusca ésser esquivada. E totes aquestes coses observaré sens engan e sens art e sens mal enginy, a bona fe, salva tota vegada la feeltat al molt alt senyor rey, si Déu m'ajut e aquests seus sants Evvangelis].³²

(32) AMV, MC A-15, fols. 170 r. - 171 r. (1371, març, 21). Prèviament havia prestat jurament, amb idèntica fórmula, Guillem de Reus, nomenat síndic de la ciutat en la mateixa sessió que donà l'escrivania a Vilalba. Per a evitar repeticions, aquest només anotà en el llibre d'actes les primeres frases del seu propi jurament. Els paràgrafs que hem col·locat entre claudàtors foren eliminats i substituïts pel text següent, subratllat en l'original: «*etc., fiat deinde ut supra in iuramento dicti sindici*».

(33) «Primer. Libre de consells e d'establiments de la ciutat de València començat après la festa de Cinquagesma de l'any de la nativitat de nostre Senyor M CCC LXXI^o, en lo qual foren elets jurats de la dita ciutat los honrats mossén Guillem Çanoguera, cavaller, En Garcia Çabata, generós, En Bernat de Sentboy, micer Ramon Tolsà, En Matheu Carbonell e En Pere Dezpujol, ciutadans de la dita ciutat de València, estant escrivà de la Sala dels honrats consell e jurats damunt dits mi, Berthomeu de Vilalba, per auctoritat reyal notari públic de València, qui, per testimoni e fermetat del present libre e coses qui en aquell se contendran, pose en aquell mon acostumat sig+ne» (AMV, MC A-16, foli inicial).

(34) *Ibid.*

L'acusada personalitat de Vilalba es fa palesa des del primer moment en els llibres d'actes, on la presència de l'escrivà solia passar fins llavors quasi inadvertida. Ell, pel contrari, fa figurar el seu nom en un lloc preferent dels llibres de consells, junt als dels jurats de cada any, i anà numerant-ne els volums, conscient que en el futur constituïrien un conjunt ben diferenciat: els llibres del seu temps. En el primer, corresponent als anys 1371-75, escriví en el foli inicial, després d'un encapçalament formulari,³³ aquestes significatives paraules:

Lo qual libre pot ésser appellat primer del temps de mi, dit Berthomeu de Vilalba, notari, car, jassia yo fos elet a la dita escrivania en lo mes de març prop passat del dit any LXXI, emperò, les ordenacions de consell fetes del dit mes de març tro al principi de la dita juraderia foren e són escrites per mi en lo libre darrer de consells començat per lo discret En Ramon Obach, notari, precessor meu en la dita escrivania, continuan e acaban lo dit libre per lo dit temps de març tro a la següent e dessús dita juraderia.³⁴

I el 17 de maig de 1399, Vilalba cloïa, també bellament, amb un emocionat, piadós i precís colofó, la seua labor al capdavant de l'escrivania. Aquest text, quasi més literari que notarial, insòlit en un llibre d'actes, torna a fer palés el protagonisme que presidí sempre la seua actuació, així com l'elegància de la seua prosa:

Glòria, lahor, honor, benedicció e acció de grans e moltes gràcies sien retudes a la molt santa Trinitat e Unitat de nostre senyor Déu, Pare e Fill e Sant Espirit, e a la Verge, nostra dona santa Maria, e al benaventurat senyor sent Vicent, singular martre nostre, e a tots los altres sants e santes de Paradís, per l'acabament d'aquest VI^e e darrer libre, e dels altres precedents cinch llibres de consells ordenats e fets per mi, Berthomeu de Vilalba, per auctoritat reyal notari públic de la ciutat de València e scrivà dels molt honorables consell e jurats d'aquella, dins XXVIII anys que he regida ab la ajuda de Déu aquesta scrivania tro en lo present dia, vespra de Cinquagesma, comptat XVII dies del mes de matg, en l'any de la nativitat de nostre Senyor M CCC XCIX. En lo qual dia he

lexat e-m so desexit, en quant és en mi, del regiment e servii del dit offici en presència e mà del molt honorable consell, jassia no acceptant, segons dessús appar. E prech reverentment a tots e sengles legidors en los dits llibres que, si en aquells los appar alcuna cosa degudament ordenada, plàcia a ells d'aquella fer laors e gràcies a nostre senyor Déu, e de ço que-ls apparega en contrari los plàcia no blasmar, mas imputar-ho benignament a ma ignorància e imperfecció, membrant-los que, segons divinal doctrina e manifesta experiència, en persona ne en cosa d'aquest món no ha complida perfecció.³⁵

Vilalba redactava les actes municipals amb cura –visible fins i tot en la seua pulcra cal·ligrafia–, i amb la convicció que serien, no només llegides, sinó valorades en el futur. Com a *dictator*, sembla sempre conscient d'estar confeccionant, no un text anònim, impersonal, sinó una obra pròpia en l'aspecte formal, mereixedora de crítica o de lloança. Resulta ben il·lustratiu sobre això que demanàs benevolència al lector –el judici del qual, però tant, no li era indiferent– pels defectes que pogués trobar en els seus llibres.³⁶ I és que ell va introduir una novetat en l'escrivania valenciana: la preocupació estètica. A l'afany de claredat i correcció sintàctica, propi de la llengua burocràtica usada en aquella –amb major o menor fortuna– des de començaments del segle XIV, s'afegeix, a partir de 1371, quelcom inèdit fins aquell moment: la voluntat d'aconseguir una prosa pulcra i elegant, de crear un estil digne i bell. Vilalba aspirà a escriure, no ja amb la correcció tècnica pròpia del notari professional, sinó amb la qualitat de l'estilista. En els primers acords i deliberacions municipals registrats per ell, s'adverteix l'esperit creatiu i innovador del nou escrivà, que no dubta a ornar el text amb frases i reflexions alienes per complet a l'àrid i monòton llenguatge administratiu usat fins aquell temps:

...emperò, per esguart de nostre senyor Déu e per reverència dels dits senyor rey e senyora reyna, e per compassió dels càrrechs e affanys de la dita vila, considerants que injúries se vencen pus bellament ab beneficis que ab pertinàcia de oy, deliberaren e concordaren de fer e atorgar...³⁷

Oportunament, una màxima llatina justifica de vegades les decisions dels edils:

...E lo dit consell, haüt parlament e acord sobre açò, atenen *quod dignus est mercenarius mercede sua*, concordantment proveí e ordenà que, a tots e sengles qui per la dita raó hajen treballat, sia feta de la peccúnia de la dita ciutat satisfacció covinent e deguda...³⁸

Però, sens dubte, on més brillen els valors literaris de Vilalba no és tant en els llibres d'actes del Consell com en la correspondència dels jurats, la redacció de la qual era competència de l'escrivà de la Sala. En el gènere epistolar, el més idoni perquè un bon *dictator* demostre les seues habilitats estilístiques, el nostre culte notari ha deixat

(35) AMV, MC A-21, fols. 261 v. - 262 r.

(36) Un altre coetani il·lustre, Ferrer Sayol, al final del pròleg a la seua versió catalana del tractat de Pal·ladi Rutili *De re rustica*, realitzada entre 1380 i 1385, s'adreça als lectors en termes semblants (Tramoyeres 1911: 463-464).

(37) AMV, MC A-16, fol. 15 v. (1371, agost, 12).

(38) AMV, MC A-16, fols. 20 v. - 21 r. (1371, agost, 20).

formidables peces mestres que, com la resta dels seus escrits, estan reclamant l'atenció de l'especialista.³⁹ En aquestes cartes afluïren ocasionalment frases llatines, citacions bíbliques i d'autors clàssics –Cató, Ovidi o Sèneca⁴⁰–, indicatives de la seua devoció per la llengua sàvia.

Relacions amb la Cancelleria reial

(39) Una autèntica exhibició de refinament literari és la missiva de condol enviada pels edils valencians a Ramon Almany de Cervelló el 7 de juliol de 1393, publicada per nosaltres (Rubio 1985: 115-116). En altres, Vilalba se'ns mostra com un gran cronista d'esdeveniments coetanis, que narra amb precisió, riquesa de matisos i sorprenent vivacitat. Bona mostra d'això són les cartes enviades al rei els dies 9 i 17 de juliol de 1391 per a donar-li compte de l'assalt de la jueria (*ibid.*, 269-275).

(40) Es poden veure diversos exemples en Vidal (1974: 131-132).

(41) El mateix autor específica en un altre lloc, al·ludint al nou estil de la prosa cancelleresca, de la qual no li ofereix cap mena de dubte la inspiració llatina –ciceroniana–: «En las cartas catalanas se notan intencionadas transposiciones encaminadas a lograr cierta preponderancia del *cursum planus*, se intenta que la cadencia impere en toda la frase sin limitarse exclusivamente a las cláusulas finales, se admiten los cultismos en mayor proporción y se tiende a los amplios ensanchamientos de la frase y al período largo» (Riquer 1959: 60-61).

(42) Sobre Sirvent i Guitard, Olivar (1936: 635-636). L'amistat del primer amb Vilalba, a qui Olivar no identifica, sembla confirmar les seues suposicions sobre la «comunitat de pàtria» d'aquells. *Vid.* també, sobre Sirvent: Aragó (1970: 270); i Canellas i Trenchs (1988: 49).

El pas de Bartomeu de Vilalba per l'escrivania municipal de València constitueix una veritable fita històrica, el significat i la importància de la qual transcendeixen l'àmbit purament local. Fóra erroni considerar-lo un afortunat episodi, aïllat i casual. El canvi de rumb per ell impulsat ha d'entendre's a la llum del que s'esdevenia per la mateixa època –més concretament en les dues últimes dècades del Tres-cents– a la cancelleria reial de Barcelona, on una plèiade de cultes secretaris creava i difonia una nova prosa vulgar inspirada en el llatí ciceronià: Bartomeu Sirvent, Pere Guitard, Pere de Beviure, Galceran d'Ortigues, Pere Margall, Pere de Pont, el mateix Bernat Metge (Olivar 1936: 636; Riquer 1959: 60-64). Les característiques d'aquesta renovada prosa, «su inequívoca claridad, su belleza de forma y su filiación clasicista» (Riquer 1969: 222),⁴¹ coincideixen amb les dels documents valencians redactats per Vilalba. La precisió i l'expressivitat, la recerca de la cadència, la tendència al període llarg en les frases, l'abundància d'incisos i subordinacions, la proliferació de cultismes, etc., són altres trets estilístics comuns, indicatius de la relació estreta que hi hagué entre el nostre escrivà de la Sala i els *dictatores* de la cancelleria, posada de manifest per un curiós i important testimoni coetani: la correspondència de Bartomeu Sirvent.

Gràcies a aquesta documentació ha estat possible saber que Bartomeu de Vilalba no fou persona desconeguda en els ambients àulics on se produí la renovació ciceroniana de la prosa. Participà de les aficions i inquietuds literàries d'aquells cultes funcionaris estilistes, que estimaren i elogiaren les cartes –avui perdudes– enviades per ell a Sirvent. Aquest, secretari des de 1381 i protonotari entre 1389 i 1392, gran coneixedor del llatí, probablement era també valencià, circumstància que contribueix a explicar la seua relació amistosa –i epistolar– amb Vilalba, de la qual tenim notícia per un tercer personatge, dignatari igualment de la cancelleria, valencià i correspon-sal de Sirvent: Pere Guitard.⁴² Una de les cartes d'aquest a Bartomeu Sirvent reflecteix molt bé l'admiració que, entre els membres del selecte cercle de *dictatores* de l'escrivania reial, suscitaven la perfecció i la bellesa estilístiques de les missives creuades –en llatí i català– entre aquell i l'escrivà Vilalba. Això deia Guitard a Sirvent:

... *E si la present letra, senyer, no va tan be com les vostres e d'en Vilalba, quas vidi ex latino et aragonensi vulgari, tanquam gemmarum et auri juncturis subtilibus artificiose contextis, haiats me per scusat, car no la se fer millor, et faciens posse suum non est ad plura cogendus. set quia vulgare exemplum est:*

*qui a cuyts los morros no pot callar, dico afflictus, corde amaro, quod quia in vestris literis preciosis domino Bartholomeo Vilalba singulari usus estis eloquio, michi autem plurali reputo non mediocriter me offensum, cum amicitie vera simplicitas verborum gloriam dedignetur et plus affectionis in caris singulare annuat quam plurale.*⁴³

Evidentment, les cartes privades del notari valencià eren conegudes, comentades i valorades per aquells funcionaris de la cort, admiradors de les subtileses i habilitats retòriques que convertien la relació epistolar en una mena de joc o pugilat literari.

No té res d'estrany, doncs, que un brillant i famós estilista como Vilalba introduís, en la seua labor professional com a escrivà de la Sala, aqueixa nova i elegant prosa que anomenem cancelleresca i de la qual ell també, des de València, va ser artífex i promotor primerenc. Cal tenir en compte, sobre això, que el canvi d'estil en els documents de la cancelleria no fou anterior a 1380, segons estudiosos com Ramon Gubern i Martí de Riquer,⁴⁴ mentre que el salt qualitatiu formal en els texts municipals valencians és ben perceptible ja en 1371, l'any del nomenament de Vilalba. Des d'aquesta perspectiva, i considerant que un i l'altre fenomen responen a unes mateixes inquietuds culturals, que els protagonistes mantingueren relacions personals i que les característiques de la nova prosa –la de la cancelleria de Barcelona i la de l'escrivania de València– ofereixen similituds evidents, la figura de Bartomeu de Vilalba se'ns presenta com anticipadora d'un procés renovador els orígens i l'expansió del qual, menys clars del que es creia, caldrà seguir indagant. Aquell no va ser –permeteu-nos d'insistir-hi– «un simple imitador d'una moda cortesana, sinó un artífex destacat en el procés de canvi que experimentà el català oficial a les dècades últimes del Tres-cents, que tingué a València un centre de recolzament i difusió, però també un focus creador de primer ordre» (Rubio 1985:46).

L'ESCRIVANIA EN EL SEGLE XV

El valor de la forma

El pas de Vilalba per l'escrivania no fou un mer parèntesi. Durant el segle xv, en els *dictatores* que el van succeir es pot advertir la pervivència d'aqueixa preocupació per la bellesa formal que ell va introduir en una data tan primerenca, com es palesa sobretot en les cartes dels jurats, a les quals aquells donaven forma. La prosa elegant, de qualitat, que havia començat sent un fenomen nou i excepcional –un valor més trobat que recercat, fruit dels dots d'un escrivà singular–, acabaria imposant-se com una necessitat, una exigència del document municipal, especialment quan aquest era una missiva adreçada a una il·lustre personalitat. En efecte, en començar el Quatre-cents,

(43) Publicat per Olivar (1936: 650, doc. núm. 19).

(44) El primer escriu: «D'ençà que comencen a predominar en l'expedició dels documents -vers el 1381- no és difícil adonar-se d'un cert canvi en l'estil de la prosa; fins gosaria indicar el registre 1289 com un dels primers en què hom pot notar aquest aire nou» (Gubern 1955: 22). Riquer (1959: 60), que es basa en l'anterior, assenyala, una mica més vagament, que fou «hacia el año 1380» quan «en los documentos de la Cancillería se advierte un estilo nuevo, que se mantendrá en gran parte del siglo xv». Sobre la mateixa qüestió, Riquer (1969: 224).

l'exhibició d'habilitat literària, la demostració de retòrica –de vegades pedantesca–, era cosa prou habitual en les cartes oficials. La preocupació per l'estil, general en la prosa burocràtica de l'època,⁴⁵ revaloritza la figura i la funció de l'escrivà de la Sala, al qual se li exigirà ara, a banda de la preparació tècnica i dels recursos propis de qualsevol notari, un cert virtuosisme estilístic, ja que l'embolcall formal de les missives, signe de prestigi per al remitent i reflex de la seua cultura –la de la ciutat en aquest cas, la cultura urbana– arriba a ser tan important com el contingut mateix.

En les seues lletres d'aquell temps, els patricis valencians valoraven de manera ben explícita els encerts formals dels seus corresponsals. Així, en 1404 elogiaven una «elegant letra» que els havia estat enviada per Juan Rodríguez de Salamanca, i cinc anys després qualificaven de «letra molt bella e sàvia e diserta» una missiva remesa a ells pel bisbe Hug de Llupià⁴⁶. En 1413 escrivien a Joan d'Aguilar, lloctinent de protonotari reial, en aquests termes: «...vostra letra bona, bella e ordenada, axí com cové a vós, havem reebuda, de XIII de agost, per la qual, estesament e molt bella nos havets certificat dels proceïments fets sobre'l siti de Balaguer, per jornades, tro al dit XIII dia del present...».⁴⁷ Naturalment, entre les expedides per l'escrivania municipal també n'hi ha de redactades amb una evident –i a voltes excessiva– preocupació per la forma, com si l'objectiu fos, tant o més que ser portadores d'un missatge, despertar l'admiració del destinatari, i fins i tot d'uns altres possibles il·lustrats lectors. Un exemple significatiu és la carta dels jurats valencians al moribund Ferran I datada el 28 de març de 1416 –el monarca moriria uns dies després, el 2 de abril, a Igualada (Vicens 1956: 102)–, en l'exordi de la qual llegim:

(45) Ruiz (1954-56: 231). Tot i que l'autor es refereix a la prosa llatina, la idea es pot fer extensiva als documents escrits en idioma vulgar.

(46) Rubio (1985: 121-122, 81-82; cartes núm. 28 i 9).

(47) MV, *Lletres Missives* (endavant, LM) g³- 12, fol. 37 r. (1413, agost, 21). Només quatre dies abans havien enviat una altra carta a Aguilar, present en el setge de Balaguer, agraint-li les seues noves rimades sobre l'episodi bèl·lic: «...com axí, engrimadament e rimada, nos havets scrit dels affers tro a aqueix dia occorrens...» (*ibid.*, fol. 33 r.).

(48) AMV, LM g³- 13, fol. 90 r.

(49) *Vid.* el capítol titulat «Els burgesos i la cultura. Elegància literària en la prosa municipal» del nostre *Epistolari de la València medieval*, en especial les cartes núm. 25, 26, 27 i 28 (pp. 116-127), totes redactades després que Bartomeu de Vilalba abandonàs l'escrivania.

Per una letra de la senyora reyna havem sabuda la greu e dura repressió que era esdevenguda a la vostra reyal persona de sos accidents e, per la gravitat d'aquells, los metges terrenals opinaven certament poqua duració de vida al vostre reyal cos. E, oïda per nosaltres tan dolorosa crida, les nostres entràmenes foren torbades e les junctures dels nostres ossos per poch no.s dejunyiren per gran tristícia e dolor. O! Qui dels oints se pogra abstenir de prorompre en soptoses làgremes de angústia tan dolorosa, que hagués oïda tan terrible veu que axí, repentament, spera's la corporal absència de son natural rey e senyor? Creem que no negú.⁴⁸

Exhibicions de retòrica com aquesta, gens infreqüents en les missives del segle XV,⁴⁹ demostren que la cultura i la creativitat de l'escrivà, responsable de la seua redacció, eren un assumpte que importava al govern municipal. Les qüestions polítiques i diplomàtiques, de vegades molt delicades, que havien de ser tractades pels jurats a través de la seua abundant i complexa correspondència, exigien subtileses formals que només la bona actuació d'un professional, intèrpret de les idees i sentiments de l'executiu col·legiat signatari del text, podia aconseguir satisfactòriament. Els edils de València, en descobrir la importància de la llengua com a instrument polític en la

relació amb altres poders, valoraran la funció del *dictator*, en el qual es buscarà, no ja el notari capaç d'escriure amb correcció, sinó l'agut estilista que domina el llenguatge diplomàtic i pot fer arribar als corresponents adequadament, amb elegància i precisió, el criteri del govern urbà en les més diverses qüestions.

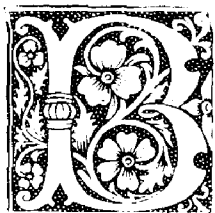
Heus ací una mostra de la depurada prosa de què fan gala els jurats en les primeres dècades del segle xv. Es tracta d'un fragment de certa carta als consellers de Barcelona –escrita en una època en què les relacions polítiques entre els dos municipis estaven seriosament deteriorades–, responent al desig d'amistat i concòrdia expressat pels edils catalans:

Senyors molt honorables, supèrfluu reputam dir a vosaltres, persones tan sàvies, los grans béns sperituals e temporals que veres dilecció, amicícia e concòrdia porten ab si e produexen entre los havents aquelles, e los mals e dans que oys, rancors e discòrdies subministren. Doctrina és evangelical e moral, e grans exemples, los quals som certs ne havets lests e vists, ne han mostrada experiència clara. En tanta, donchs, notorietat de fet, ¿qui poria ésser entre vosaltres e nosaltres qui no desijàs, volgués e li plagués verdaderes amistat, concòrdia e benivolència? Entre aqueixa ciutat e aquesta, qui tan insignes, sots senyoria de un rey e senyor, són, tan propinquament situades, los habitants de les quals tan promíscuament, ultra ço que entre molts de aquells és deute de parentela, han entre si per comercis e altres sovenejades conversació e convicte, e són ab doses en unanimitat de concòrdia molt dispostes als serveys del dit senyor rey e profits grans de sos regnes e terres. E, si los passats regidors de aqueixa e aquesta ciutats no són estats, com mostrats ésser vostre desig, axí intents a aquest voler, lo qual diets que hagra portats grans serveys e béns a lur rey e senyor e a les dites ciutats, e encara a tots los regnes e terres del dit senyor rey grans beneficis, allò, senyors molt honorables e molt savis, deu ésser disciplina a vosaltres, senyors, e a nosaltres a metre mellora-n lo passat e-n deguda manera lo present, e a ben dispondre l'esdevenidor, a fi que, foragitades totes pròpies e privades passions e interesses, segons loablement ha vostra letra, en veritat, de concòrdia, amicícia e dilecció verdaderes ensemps, entenam als serveys, honor e profits de nostre rey e senyor, e als beneficis de aqueixa e de aquesta ciutats, axí com bé-s pertany a bons, feels e leals vassalls, qui per lo dit senyor han càrrech del regiment e govern de aquestes dues tan notables ciutats.⁵⁰

Naturalment, una prosa d'aquestes característiques, tan elaborada i plena de matisos, només podria ser obra d'un professional, d'un bon coneixedor dels recursos propis del llenguatge diplomàtic.

Una carta dels jurats, datada el 6 de febrer de 1421, constitueix un altre preciós i eloqüent testimoni de la cura qual s'esperava en la redacció d'aquesta mena de documents. En ella, en reprovar el to descortés d'una missiva dels seus col·legues mallorquins –la mateixa a la qual ara donaven resposta–, feien certes consideracions

(50) AMV, LM g³-17, fol. 26 r.; 1423, agost, 13.



sobre el llenguatge epistolar. El que ens interessa del text no és, doncs, l'assumpte pel qual s'havien enfrontat els dos governs municipals, sinó les dites consideracions, motivades per una tosca i inapropiada forma d'exposar-lo epistolament. Els edils valencians suposaven que l'inhàbil escrivà dels seus homòlegs de Mallorca era el responsable del mal estil de la carta, i que aquests l'haurien rectificada si l'haguessen llegida abans d'enviar-la. Aquestes són les seues paraules:

E, aquella legida e entesa, vos responem que som molt meravellats de vostres honorables saviees e discrecions e permetre ésser feyta e a nosaltres tramesa tal letra. Car, si la textura de aquella és bé atesa, parlant ab vostra honor e no prenent los fets ab còlera, que hauria mester en sa narració e compaginació mellorament; e vostre secretari se'n pogra mils e pus cortesament, e no axí insulsa, arrear. E creem fermament que si vosaltres, molt honorables senyors, haguéssets vista la dita letra, no haguérets permés aquella ésser tramesa sens dar-li mellor e pus cortés stil; mas havets explicat lo material a vostre secretari e aquell ha-l format com li ha plagut. E si sabés, o si u hagués considerat, com retòrichs e oradors tots temps declinen lurs dictats e oracions a laor e no a vituperi per captar benivolència, haguera elegida laor, e pròpria passió o affectió no l'hagra compel·lit a l'extrem.⁵¹

L'allisada als edils mallorquins i al seu inexpert secretari, ignorant dels principis de la retòrica i l'oratòria, prossegueix més endavant, quan, després d'haver exposat els seus arguments, els jurats aconsellen: «Call-se, donchs, vostre secretari de posar tals e axí indecents coses, les quals, parlant ab vostra honor, són luny de tot pensament, quant més de obra». I, per bé que malapteses epistolars com aquesta han provocat en ocasions danys irreparables —«...e, jassia, senyors molt honorables, que a vegades de textures de semblants letres haja hom legit e vist que-n són sortits oys, seccions, discòrdies e scàndels...»—, els valencians es mostren disposats a evitar el deteriorament de les relacions amb els seus veïns, «car consideram que en scriure inconvenible o improporcionable, indigest e incivil, no y meren mal les ciutat(s), mas la ploma qui diffundex lo verí o les paraules insulses».⁵²

L'escrivà de la Sala, arxiver reial

Qui redactava això tan destrament i matisada, donant forma als sentiments i idees dels membres de l'executiu municipal, era Jaume Desplà, escrivà de la Sala entre els anys 1418 i 1423 (Dualde 1952: 408). Certs detalls de la seua trajectòria biogràfica confirmen plenament la rellevància del càrrec —i el prestigi del titular d'aquest— en les dècades inicials del segle XV. La dada més interessant, sens dubte, és el seu nomenament com a responsable de l'arxiu reial creat per Alfons el Magnànim al palau del Real de la ciutat, punt de partença de l'actual Arxiu del Regne de València. Tots els qui han

(51) AMV, LM g³-15, fols. 38 r. i v.

(52) *Ibid.*, fol. 39 r.

estudiat els orígens d'aquest organisme solen citar, basant-se en un document de 1419, un tal «Jaime del Plano», primer dels arxivers (Rodríguez 1916: 677; Soler 1966: 8; García 1982: 95), sense advertir que no era altre que l'escrivà municipal Jaume Desplà, qui regentà simultàniament tots dos centres fins al final dels seus dies. Un fragment –poc conegut malgrat haver estat publicat– de certa missiva dels jurats datada el 22 de novembre de 1421, al·ludeix clarament a «l'archiu novell construït per lo senyor rey en lo Real seu de aquesta ciutat, del qual és proveït per lo dit senyor scrivà e tenint les claus l'onrat En Jacme Dezplà, scrivà de la casa del consell de aquesta ciutat».⁵³

Dos anys més tard, en 1423, es produïa la mort de l'escrivà, fet que motivà una nova carta –en aquest cas inèdita– dels edils a la reina Maria,⁵⁴ al començament de la qual s'al·ludeix al nomenament d'aquell com a arxiver reial, així com a la malaltia que li impedí exercir *de facto* aquest càrrec durant els darrers temps: «Lo molt alt senyor rey, per sa mercé, atorgà a·N Jacme Dezplà, scrivà dels jurats e consell de aquesta ciutat, lo regiment de l'archiu e teneo de les claus de aquell, lo qual lo dit senyor fa tenir en lo seu Reyal de aquesta ciutat dels llibres dels fets e actes reials de aquest regne, lo qual archiu, per longa malaltia del dit En Jacme Dezplà, ha tengut e regit En Johan Martínez, notari de aquesta ciutat». Precisament era el nomenament oficial d'aquest últim el que sol·licitaven de la sobirana en la missiva, on se li presentava com a persona idònia per al càrrec, atesa la seua experiència, les aptituds i la discreció –«lo qual és en aquell ja ben expert, e és en altra manera bon hom e ben abte e discret notari»–, qualitats necessàries per a exercir-lo.⁵⁵ La petició revela un significatiu interès, per part dels governants locals de València, per situar al capdavant de l'arxiu reial una persona determinada, un notari que gaudís de la seua confiança.

És probable, per la mateixa raó, que el nomenament de Desplà obeís a pressions del Consell per a col·locar el seu propi scrivà al front del recentment creat arxiu reial. La raó política no exclou la idoneïtat professional. Cal tenir en compte que l'escrivà de la Sala era el responsable del més important arxiu de l'urbs, el municipal, que, després d'un acord adoptat el 18 d'abril de 1412, tingué local propi, adjunt a l'escrivania, segons un text exhumat per Carreres Zacarés: «quel archiu sia fet en la casa de la scrivania per tenir los tresors, ço es, los patrons de Furs, privilegis e provisions reials de la ciutat e los llibres dels Consells e altres de la scrivania perço que no estiguen a publich e perill, axí quey sia fet un sostre gentilment obrat de aquella granea e manera quey sia obs e lo fet requerra» (*Libre de memories* 1930-1935: I, IX-X). En qualsevol cas, l'interès era mutu. També la Corona, per la mateixa època, començava a intervenir en la designació d'escrivà de la Sala, el càrrec municipal que antany resultava tan difícil de cobrir per falta de notaris disposats a exercir-lo.

En efecte, si per als edils era important tenir funcionaris de confiança en els centres administratius de la monarquia, per a aquesta no ho seria menys que fos regidor de l'escrivania de la ciutat de València un lleial servidor. El successor de Desplà, Joan Aguilar, que ocupà el càrrec entre 1423 i 1425 (Dualde 1952: 408) és la mateixa per-

(53) AMV, LM g³-15, fol. 173 v. L'erudit valencià Salvador Carreres Zacarés donà a conèixer aquesta carta a Felip Mateu i Llopis, que en publicà un fragment (Mateu 1944: 46). Aquest autor constata el fet que en 1421 «Jacme Dezplà» era scrivà del Consell de la ciutat (p. 46), si bé no sembla identificar-lo amb el «Jaime del Plano», arxiver reial en 1419, a qui al·ludeix una mica abans (p. 41).

(54) Apèndix: doc. núm. 7.

(55) N'hi ha una altra de similar, de la mateixa data i sobre el mateix assumpte, adreçada al protonotari de la reina, Guillem Bernat Çabrugada, en AMV, LM g³-17, fol. 4.

sona que en 1413, segons vam veure en pàgines anteriors, nomenat lloctinent de protonotari reial,⁵⁶ enviava informació als jurats sobre el setge de Balaguer, acció en la qual va estar present. El seu trasllat de la cancelleria reial a l'escrivania valenciana, justament el contrari del que s'esdevingué amb Domingo Borràs en el segle XIV, sembla confirmar la progressiva valoració d'aquesta última com a càrrec digne de professionals experimentats en l'art de l'escriptura. Però, a més, és possible que la intervenció de la Corona no fos aliena a aquell trasllat, que suposava posar al front de la burocràcia municipal un notari de València que havia estat al seu servei i que també gaudia de la confiança dels jurats.⁵⁷

Fets posteriors apunten en aquest sentit.

L'intervencionisme de la Corona

En el segle XV, el creixent autoritarisme reial i la importància, també cada vegada major, de la ciutat de València, les aportacions econòmiques de la qual foren vitals per a la Corona (Sevillano 1951), feren de l'elecció d'escrivà de la Sala una delicada –i en ocasions controvertida– qüestió política. El nomenament, sense deixar de ser, si més no en teoria, competència exclusiva del govern local, fou aviat mediatitzat per la monarquia. El rei elegirà directament la persona que ha d'ocupar el càrrec i exigirà als edils la formalitat de la seua designació oficial. Aparentment, doncs, els escrivans continuarien sent funcionaris nomenats per jurats i consellers, si bé de fet eren imposats pel monarca, el control del qual sobre el municipi quedava així més reforçat.

El primer testimoni documental clar i eloqüent és una carta del govern local valencià a Alfons el Magnànim datada el 27 de maig de 1437, sent Antoni Pasqual escrivà municipal.⁵⁸ Segons es desprèn del text, el rei havia adreçat una missiva als jurats en la qual els ordenava que, en cas de quedar vacant l'ofici per mort del titular, fos designat Jaume Beneyto: «*Item*, senyor, poch dies ha per vostra senyoria és stat scrit que, advenint lo cas que la scrivania del consell de la dita ciutat vagàs per mort de N' Anthoni Pasqual, scrivà del dit consell, lo qual a present és viu, era voluntat e intenció de vostra senyoria que lo consell proveís del dit ofici a N Jacme Beneyto».⁵⁹ Aquest acte d'autoritarisme reial, que reflecteix bé el desig de fiscalitzar l'administració municipal a través d'una persona de confiança situada en el cor mateix d'aquella, suscità un evident malestar entre els jurats. Ara bé, significativament, aquests no s'oposaran a la ingerència de la Corona, però sí al nomenament d'una persona aliena a València per a ocupar el càrrec d'escrivà de la Sala. Només als fills de la ciutat –argumentaven– havien de ser atorgats els seus oficis i beneficis.⁶⁰

La reial ordre contrariava, a més, el desig del govern municipal, ja expressat al rei, que fos Joan Marromà qui cobrís la vacant quan es produís. El candidat local, síndic de l'urbs i bon coneixedor de les interioritats del seu aparell burocràtic, havia acollit de grat l'ofertament que els jurats li feren del càrrec, si bé posà com a condició tenir el

(56) El nomenament d'aquest notari de València fou saludat amb entusiasme pels jurats, que van escriure una carta d'agraïment a Ferran I, la decisió del qual consideraren un favor reial a la mateixa ciutat: «...faem a vostra senyoria aquelles més e majors gràcies que podem, com li ha plagut haver esguard a aquesta ciutat e al dit En Johan, nostre conciuatadà, admetre al servey e officí de vós, senyor» (AMV, LM g³-12, fol. 12 v.; 1413, juliol, 5).

(57) En ser nomenat lloctinent de protonotari reial, Aguilar, que estava «bé instruit dels affers de aquesta ciutat», se li encomanà la tasca de solventar els afers d'aquesta en la cort (AMV, LM g³-12, fol. 12 v.; 1413, juliol, 5).

(58) Successor de l'esmentat Joan Aguilar, dirigí l'escrivania entre els anys 1427 i 1438 (Dualde 1952: 408).

(59) AMV, LM g³-19, fol. 1 v.

(60) «De què, senyor, stam ab congxa per ço com en aquesta ciutat ha molts fills de aquella, los quals son àbils e disposts per al dit ofici e són servidors de vostra molt gran senyoria e de la dita ciutat. E, veents, senyor, que los officis e beneficis per via de abilitacions se donen a persones strangeres, lexant e oblidant los fills de la ciutat, en gran desfavor de aquells, és tolrè lo cor a aquells qui, voluntàriament e ab gran affectió, desijen servir vostra senyoria» (*ibid.*).

vist-i-plau del Magnànim, raó per la qual aquells li demanaven que ordenàs a l'esmentat Marromà acceptar l'escrivania: «E és veritat, senyor molt excel·lent, que, essent En Johan Marromà, síndich de aquesta ciutat, en lo viatge que derrerament féu a vostra senyoria, la ciutat scrívi a aquella com era intenció del consell que lo dit En Johan Marromà, per sa antiquitat, fos scrivà del dit consell, e quant fou tornat, lo dit Johan Marromà li fon dit si volia la dita scrivania, lo qual respòs que la dita scrivania li venia molt bé per ço que visqués pus reposat, emperò, no solament la dita scrivania, mas algun altre offici no pendria sinó ab voluntat e manament de vostra senyoria; ço qui al present axí mateix havem havem (*sic*) en voluntat si a aquella era placent, per què, senyor molt poderós, vostra molt gran senyoria humilment supplicam sia de sa mercé voler manar al dit Johan Marromà prenga la dita scrivania».⁶¹

L'enfrontament entre la ciutat i la Corona per aquest afer prosseguia un any més tard. El 2 de juliol de 1438 encara no s'havia produït el relleu d'Antoni Pasqual, però semblava pròxim i inevitable, per raons d'edat i salut, a jutjar per la carta d'aqueixa data que adreçaren els jurats als seus representants en la cort: «bé sabets com N'Anthoni Pasqual, scrivà nostre, és en punt que no pot servir ne serveix».⁶² El document no al·ludeix a la candidatura de Marromà, que degué quedar descartada davant l'actitud obertament contrària d'Alfons V. Però revela l'afany dels valencians per col·locar al front de l'escrivania un notari de la ciutat, home de confiança i, a més, amb una àmplia experiència en la maquinària burocràtica municipal. La persona proposada era, aquesta vegada, Joan de Santfeliu. Així ho expressaven als seus corresponsals: «Creem que seria gran rahó que En Johan de Sentfeliu, qui ha XVIII o vint anys serveix aquesta casa ab molts affanys e congoxes a totes hores que necessari és, en cas de elecció fahedora de scrivà poguésem elegir a ell, qui és persona de qui nosaltres confiam molt e ama lo servey del senyor rey».⁶³ I rebutjaven a continuació la possibilitat que algú estrany a la ciutat, amb un *curriculum* mancat de mèrits i serveis a la cosa pública, ocupàs un càrrec de tal envergadura, que suposava entrar en el coneixement d'assumptes reservats i secrets: «No res menys nos par seria cosa inhumana que persona alguna stranya, sens algun enuig ne treball, no li calgués sinó lavar-se les mans e seure's en taula e saber los secrets de aquesta ciutat, los quals a totes persones no's deuen comanar».⁶⁴ La finalitat de la carta era, òbviament, aconseguir el suport reial per a l'elecció de Santfeliu.⁶⁵ Però aquesta segona candidatura local també ensopegà amb l'interés del monarca per situar Jaume Beneyto en l'ofici.

Per aquell temps, a començament del mes de juliol, ignoraven encara els jurats que, des de terres italianes, el rei els havia enviat una missiva, datada el 28 de març, que contrariava els seus plans. La reberen poc abans del 16 de juliol, a jutjar per la carta que aquell dia adreçaren tres d'ells –Bernat Johan, Joan Ponç i Bernat Peris– als seus ambaixadors en la cort, transcrita íntegramente en l'apèndix documental d'aquest treball (document núm. 8). Per ella sabem que el Magnànim havia ordenat al govern municipal que nomenàs ja escrivà Jaume Beneyto, atesa la incapacitat d'Antoni

(61) *Ibid.*

(62) En l'exordí de la missiva insistien en què els càrrecs municipals més preats devien ser per als fills de la ciutat: «Nostra voluntat e intenció és que los fills de València, e specialment los qui de tota lur voluntat e affecció servexen aquesta ciutat e cosa pública de aquella, sien preferits en los officis e beneficis ans que strangers» (AMV, LM g³-19, fol. 53 v.).

(63) *Ibid.*, fol. 53 v. - 54 r.(64) *Ibid.*, fol. 54 r.

(65) «...Per què, senyors molt honorables e molt savis, vos pregam, tan affectuosament com podem, a vosaltres plàcia supplicar lo dit senyor sia de sa mercé voler condescendre a açò e manar-nos-ho ab letra sua, car aquesta és nostra intenció e lo benavenir d'aquesta ciutat, e lo y haurem a gràcia singular, com lo dit En Johan de Sentfeliu sia pràtiche e sàpia tots los affers de aquella, e lo contrari seria total destrucció e perdiment de molts affers, los quals nourien massa a la dita ciutat» (*ibid.*). Segueixen a aquesta diverses missives, adreçades a persones influents davant el rei, perquè donassen suport a les peticions de la delegació valenciana.

Pasqual per a exercir el càrrec. Els tres magistrats es confessen contrariats per l'ordre, però no sorpresos, ja que el rei havia fet saber en diverses ocasions la seua intenció de col·locar Beneyto, «scrivà de sa senyoria», en l'oficina municipal. Insistien en el fet que Antoni Pasqual, de les qualitats personals i professionals del qual fan un elogi encés, seguia complint satisfactòriament les seues funcions, i revelaven que ja existia una divisió en el si del govern municipal per causa de la candidatura de Beneyto, a qui acusen de voler instal·lar-se a qualsevol preu en el càrrec: «o ell haurà la scrivania o lo món parrà». Els tres jurats demanaven als enviats que suplicassen al rei –i tan secretament «que persona en lo món no y haja sinó ell e vosaltres»– que, en carta escrita sense cap intermediari, del seu puny i lletra, el sobirà expressàs la seua voluntat de no canviar la direcció de l'escrivania mentre visqués el seu titular actual, i que, arribat el moment del relleu, el Consell pogués elegir un fill de la ciutat i no un estrany⁶⁶. Al mateix temps, els tres signants escrivien al Magnànim per a pregar-li que escoltàs els enviats, segurs que «conexerà lo que és pus útil a la dita ciutat e y provehirà segons serà de sa mercé».⁶⁷

La crisi política en l'executiu valencià era un fet. Aquell mateix dia, 16 de juliol de 1438, els altres tres jurats –Pere Natera, Pere Andreu i Lluís Garcia– enviaven al rei la seua resposta en una carta de to ben distint. Sense oposar la menor objecció a l'ordre, es declaraven disposats a complir-la, igual que tots els manaments que d'ell vinguessen, i al·ludien veladament i subtilment a l'actitud contrària adoptada pels seus tres col·legues de govern (document núm. 9 de l'apèndix).

El conflicte acabà amb la victòria de la monarquia sobre el poder municipal, la independència del qual quedà minvada de fet, malgrat que, aparentment, en res no s'alterà el dret del Consell a elegir lliurement el seu secretari. Jaume Beneyto no trigà a rellevar Antoni Pasqual, tal i com desitjava el rei. El 15 d'abril de 1439 es feia càrrec de l'escrivania, al front de la qual estigué més de tres dècades, des de 1439 fins 1471 (Dualde 1952: 409). L'escrivà reial, home alié, pel que sembla, a la ciutat de València i sense un *cursus honorum* en les seues institucions de govern, assolí un lloc políticament rellevant, cobejat i prestigiós. Tant, que la seua assignació, com hem vist, podia ser causa de tensions entre la Corona i el municipi, així com d'intrigues i enfrontaments entre els regidors d'aquest.

(66) La intervenció directa davant el rei que demanaven els tres jurats sembla obeir a la seua sospita que l'ordre d'elegir Beneyto no era tant obra del monarca com de les maniobres d'aquell, que actuaria en complicitat amb personatges influents de la cort i del mateix govern local.

(67) AMV, LM g³-19, fol. 63 v.

ESCRIVANS I SECRETARIS VALENCIANS A LA CORT DEL MAGNÀNIM

Durant la Baixa Edat Mitjana, el poder de la burocràcia anà enfortint-se a tots els nivells. La influència dels secretaris i escrivans hagué d'augmentar en fer-se més complexes les estructures administratives –tant les estatals com les municipals–, el funcionament de les quals depenia d'ells. L'anàlisi de la trajectòria històrica de l'ofici d'escrivà de la Sala des de començaments del segle XIV fins a mitjan segle XV, com

acabem de veure, resulta ben il·lustrativa de la creixent dimensió política de la figura d'aquest funcionari, producte de la seua proximitat als governants i del control que exercia sobre el potent organisme burocràtic posat en les seues mans. També hem tingut oportunitat de comprovar com des del govern local valencià s'impulsà en alguna ocasió la presència en la cancelleria reial d'homes de la seua confiança. És un altre aspecte del mateix fenomen. La recerca d'aliats i valedors entre els funcionaris de la cort constituí una estratègia habitual dels jurats, imposada per una organització administrativa estatal que era a la Corona d'Aragó, igual que a la resta de l'Occident en la Baixa Edat Mitjana, burocràtica i personal alhora (Guenée 1985: 142). Els secretaris i alts càrrecs de la cancelleria, íntims col·laboradors del monarca, amb qui tenien contacte assidu o permanent, i coneixedors d'informació reservada, podien influir, i intervenien de fet de manera decisiva, en els afers públics (Sevillano 1965: 171).

En el regnat d'Alfons el Magnànim, la llunyania del monarca obligà els edils de València a reforçar els contactes i els llaços amistosos amb influents dignataris de la cort napolitana i, sobretot, a actuar en suport dels seus ciutadans perquè fossen elevats a llocs d'alt rang en la cancelleria. La presència en ella d'escrivans i secretaris valencians constitueix un fet fonamental per a la ciutat. No sols des de la perspectiva política. L'escrivania reial, a més del principal òrgan de l'aparell administratiu estatal, continuà sent –i llavors potser més que mai– un important focus de cultura.⁶⁸ Allí, funcionaris dels regnes citramarins al servei de la Corona entraren en contacte amb els nous corrents humanistes, deixant-se influir per ells i contribuint a la difusió del moviment. Aquest «petit món» de notaris i buròcrates a sou del rei Alfons, com ja va advertir Rubió i Balaguer fa vora mig segle (1955: 306), ha de ser investigat per a un millor coneixement de la cultura de l'època. Els documents municipals de València contenen informació que permet dibuixar més nítidament el perfil difuminat d'alguns d'ells.

Dos dels més conspicus secretaris del sobirà, els destres *dictatores* Francesc d'Arinyo i Joan Olzina, rescatats per a la història literària per Ruiz Calonja (1954-56: 220), mantingueren una estreta relació epistolar –en llengua romanç– amb el govern municipal valencià, a la qual fins ara no s'ha prestat atenció malgrat la rellevància política i cultural dels seus protagonistes. Lamentablement, la millor part d'aqueixa correspondència –les missives escrites i enviades per Arinyo i Olzina– no es conserva, cosa que, sens dubte, ens priva de documents de primer ordre, no tant pel contingut, que pot induir-se a partir de les respostes dels edils, com per la forma o l'estil.⁶⁹ Però, sí que disposem de còpia, en els registres municipals valencians, de les remeses a ambdós personatges pels jurats, i gràcies a això resulta possible conèixer avui aspectes inèdits de les seues biografies, molt il·lustratius sobretot pel que fa al paper de valedors de la ciutat de València davant el rei, que assumiren des del seu elevat càrrec funcio-

D'Arinyo, tingut fins ara per aragonés, sabíem que començà la carrera com escrivà

(68) És sabut que la influència de l'humanisme italià, algunes de les figures més rellevants del qual trobarem protecció i suport en la cort napolitana del Magnànim, no tardà a fer-se notar en la cancelleria alfonsina, on sorgí un grup d'incipients humanistes entre els buròcrates catalano-aragonesos d'aquella. *Vid.* Soria (1956).

(69) La prosa epistolar catalana d'Arinyo i Olzina es pot estudiar, no obstant, gràcies a les nombroses cartes del monarca redactades per ells, conservades en l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Andrés Giménez Soler (1909) en publicà cinc d'Arinyo (pp. 32-33, 33-36, 43-46, 93-94) i tres d'Olzina (pp. 85-86, 115-118 i 123-124). Memorials i documents de caràcter diplomàtic redactats per aquells en català, foren transcrits per Ametller (1903-1928). D'Arinyo se'n troben al v. I, pp. 499-503 i 510-513, i al v. III, pp. 503-504. Els d'Olzina, més nombrosos, al v. I, pp. 514-534 i v. III, pp. 505-520, 526-528, 530-532, 538-545, 646-648, 650-652, 655 i 658-659. D'aquest darrer hi ha també diverses cartes redactades en vulgar en Madurell (1963: 215-217, 230-231).

de manament en temps de Martí I, cap a 1406, que en 1418 ja havia assolit el rang de secretari del rei Alfons, del qual fou, a més, conseller i home de confiança —una crònica de l'època arriba a comparar-lo amb don Álvaro de Luna, el famós *valido* de Joan II de Castella (*Dietari* 1932: 417)—, i que gaudí del favor reial fins a la seua mort, produïda en desembre de 1429 (Ruiz 1954-56: 220-222).⁷⁰ Les missives valencianes afegeixen dades d'interés indubtable a les ja conegudes, i obliguen a corregir un error: Francesc d'Arinyo no era aragonés, contràriament al que fins ara es creia, sinó valencià, fill de la ciutat de València. I els governants d'aquesta li donaren suport —potser decisiu— en algun moment difícil de la seua carrera a la cort. Hi ha constància d'un cordial enteniment entre ell i els jurats des de 1419, un any clau en la seua trajectòria biogràfica. Aquests, en una missiva datada el 17 de maig del mateix any (document núm. 1 de l'apèndix), revelen com el nomenament del seu conciudadà Arinyo per al càrrec de secretari havia estat fet pel monarca, quan celebrava corts a València, «a supplicació de tota la cort, e senyaladament de aquesta ciutat», impulsada per la capacitat i les virtuts del personatge.

En la citada carta, dirigida al llavors canceller del Magnànim, don Alfonso de Argüello,⁷¹ els edils expressaven la seua oposició frontal a una possible destitució de Francesc d'Arinyo. Segons rumors arribats de la cort, el monarca hauria decidit reduir a tres el nombre dels seus secretaris i, des d'aquella, «alguns de Cathalunya» estarien intrigant perquè l'afectat fos Arinyo per compte de Pere Margall, «qui és cathalà».⁷² Això, en cas de produir-se —afirmaven els jurats—, es consideraria un deshonor per a la ciutat i regne de València, a instància dels quals fou designat Arinyo. Entenien que aquest havia de ser un dels tres secretaris precisament per la seua condició de valencià, sobretot tenint en compte que, tret d'ell, «de aquesta ciutat no y ha home de ploma en cort». Com és obvi, l'objectiu de la missiva era que el canceller, fent ús de la seua influència, suplicàs al rei, en nom de la ciutat, que es mantingués al dignatari en el càrrec.

Pocs anys més tard, consolidada la seua posició en la cort, Francesc d'Arinyo actua en ella com a portaveu i defensor dels interessos de la seua ciutat, el malestar de la qual per l'escassa presència de valencians en la cancelleria continuà aflorant en les missives dels jurats. Un interessant testimoni és la que adreçaren a Arinyo el 25 de setembre de 1421 sol·licitant el seu suport per a evitar que Pere Ram, protonotari del rei, perdés el càrrec (doc. núm. 2 de l'apèndix). S'hi adverteix una certa irritació per les escasses possibilitats d'accés dels valencians —«nosaltres, valencians»— als oficis i beneficis de la cort, així com per l'actuació de curials que semblaven tenir l'objectiu d'eradicar-los: «adés no y romandrà un valencià en cort». No falta l'apel·lació al patriotisme d'Arinyo, a qui se s'adreça com el «nostre valencià» i demanen que demostre, «per vostres gests, obres e sermó, que sots cordial valencià».⁷³

En ocasions posteriors, altres cartes emanades de l'escrivania municipal per a aconseguir que l'il·lustre secretari intercedís davant el rei en favor de l'urbs —són

(70) La informació d'aquest autor sobre Arinyo la recullen Sevillano (1965: 196) i Canellas i Trenchs (1988: 97-98)

(71) Fou bisbe de Sigüenza des de 1416 fins al 7 de juny de 1419, data en la qual aconseguí la seu arquebisbal de Saragossa (Sevillano 1965: 176-177).

(72) Pere Margall, funcionari de l'escrivania reial des de temps de Martí I, fou deixeble i corresponsal del culte secretari Bartomeu Sirvent, al fervor ciceronià del qual es referí en aquests termes: «lacte Tulliano longo tempore enutritus». Margall, en aqueixes cartes, «en un estil forçadament exquisit, estableix amb Sirvent una mena de pugilat retòric» (Olivar 1936: 635-636).

(73) *Vid.* també el doc. núm. 5 de l'Apèndix, una altra carta a Francesc d'Arinyo on torna a aparèixer la qüestió de l'escassetat de valencians en la cort.

relativament abundants— contenen al·lusions inequívokes a la seua condició de valencià: «...E per ço com de vós, qui sots fill de aquesta ciutat e nostre bon amich, havem ferma e singular confiança, vos recomanam aquest negoci e la diligent e curosa instància de haver sobre aquell del dit senyor rey provisions dreçadores en favor nostra...»; «...Car, mossén molt honorable, ultra ço que n prestarets lo degut obsequi a vostra pròpia pàtria, en la qual havets participi covinent, nosaltres vos ho haurem a gran grat...».⁷⁴ La identitat d'interessos, els seus personals, i els de l'urbs, és un altre dels arguments recurrents: «...vostra bona amiatat, de la qual confiam molt, pregam que, per honor de aquesta ciutat e nostra, que per vostre interés mateix e de vostres fills vullats e us plàcia *circa* aquest material pendre valeroses parts e effectives...»;⁷⁵ «...On, vostra amiatat pregam axí affectuosament com podem que, en los dits affers, dels quals dreçam assats largues clamors al senyor rey —ho porets veure per ses letres—, vos hajats ab aquella ardor e affecció com de vós speram, car gran part vos va en lo beavenir de aquesta ciutat e regne».⁷⁶

Aquesta mateixa documentació dona compte de la bona disposició de Francesc d'Arinyo per a utilitzar la seua influència en la cort en favor dels interessos de València, així com de la gratitud dels governants d'aquesta,⁷⁷ als quals informava dels esdeveniments d'allà. Sabem, en efecte, que en 1423, des de terres italianes —acompanyà el Magnànim en el seu primer viatge a Nàpols—, envià diverses cartes als jurats amb informació de primera mà entorn dels afers cortesans.⁷⁸

Ara bé, en aquestes dates, Arinyo no era ja l'única persona de confiança que tenien a la cort. Precisament en gener d'aquell any, un altre valencià, l'escrivà reial Joan Olzina, era requerit pels edils, coneixedors de la seua «singular affecció e voler a aquesta ciutat, d'on sots», perquè els enviàs sovint des d'Itàlia notícies dels assumptes relacionats amb el monarca i la seua cort.⁷⁹ A finals d'abril responien, agraïts, a la seua epístola del 13 de març sobre «l'estament de la persona del senyor rey e de ses benave(n)turades expedicions», i l'instaven perquè en el futur continuàs informant-los assíduament (vegeu el doc. núm. 6 de l'apèndix).

Si bé el paral·lelisme biogràfic i professional entre Olzina i Arinyo resulta més que evident, segons veurem a continuació, els perfils literaris respectius ofereixen notables diferències. D'acord amb Ruiz Calonja, la formació com a notari del segon degué ser excepcional si jutgem pel seu gran domini del llatí, que fan palés els preàmbuls dels documents de cancelleria redactats per ell. La seua destresa com a *dictator* meresqué els elogis dels *jurats* valencians, que veiem adreçar-se a Arinyo en aquests termes: «...axí com vostra ploma abta sabrà maravellosament exarar» (doc. núm. 2 de l'apèndix); «...e del dit senyor acaptar tals rescrits al dit sant pare, e axí affectuosos, sobre'l dit material, com vostra exhuberant ploma sabrà exarar...» (vegeu el doc. núm. 3 de l'apèndix). Ara bé, estilísticament no va ser un esperit innovador, segons el citat Ruiz Calonja, sinó un seguidor de la tradició cancelleresca catalana de la Baixa Edat Mitjana (1954-56: 221).⁸⁰ En això radicaria la seua principal diferència respecte a Joan

(74) AMV, LM g³-16, fol. 11 r. i v. (1422, juny, 12). També en el doc. núm. 5 de l'apèndix hi ha una directa al·lusió: «...a vós, qui havem per propi e pecculiar ciutadà nostre...»

(75) AMV, LM g³-16, fol. 40 v. (1422, setembre, 25).

(76) AMV, LM g³-16, fol. 96 r. i v. (1423, gener, 17).

(77) En els termes següents se li adreçaven el 17 de gener de 1423: «Per mossén Johan de Vallterra, ab letra sua, som certificats com vós mostrats gran voler e singular affecció als affers de aquesta ciutat, e com valerosament e ab gran cor los abraçats, e axí mateix sens son certificar, per experiència de affers passats, havem vista e veem cascun dia vostra voluntat e affecció, de què us fem gràcies les que podem. E siats cert que aquesta ciutat e nosaltres faríem vers vós e coses vostres tot ço e quant vós rahanablement podets pensar fer dejam...» (AMV, LM, g³-16, fol. 96 r.).

(78) *Vid.* el començ del doc. núm. 5 de l'apèndix. Des de l'Alguer i Càller redactà Arinyo per a la reina, en 1420 i 1421 respectivament, llargues cartes sobre fets d'armes —autèntics relats cronístics—, publicades per Giménez Soler (1909:33-36 i 43-46). Les remeses a València foren escrites a títol personal, si bé degueren tenir com a base textos oficials elaborats en la cancelleria per ell mateix.

(79) *Vid.* el doc. núm. 4 de l'apèndix. La citació textual no deixa lloc a dubtes sobre la ciutadania d'Olzina, a qui «unos consideran valenciano y otros catalán e hijo de un mercader de Berga» (Canellas i Trenchs 1988: 99). Joan Ruiz i Calonja (1954-56: 222), les paraules del qual sobre els orígens familiars d'Olzina pogueren donar peu a aquest dubte, el considera inequívoca-

Olzina, el contacte i l'amistat del qual amb els humanistes italians –fou el seu introductor en la cort del Magnànim (Soria: 55; Ruiz 1990: 349)– influí en la seua prosa llatina, més aguda i viva que la d'Arinyo, i en la qual es pot percebre la presència dels nous valors (Ruiz 1954-56: 222-224 i 232-233; 1990: 350-351).

En 1423, quan Olzina començava la seua correspondència amb els jurats, sembla que ja havia fet amistat amb l'humanista Guiniforte Barzizza a Itàlia, on aquell arribà dos anys abans amb la primera expedició del rei Alfons V (Soria: 52-53; Ruiz 1954-56: 222 i 1990: 349-350). Per aquesta època era un escrivà disposat a fer carrera en la cort, i per a això tindria, igual que Arinyo, el suport de la ciutat de València. Per una carta a la qual ja hem fet referència (núm. 6 de l'apèndix), sabem que Olzina havia demanat als edils de València que escrivissen al monarca instant-lo perquè, en les assignacions dels càrrecs de la cort, tingués en compte «nostres valencians, dels quals hi ha pochs». Un objectiu en el qual coincidien els interessos particulars de l'escrivà i els de la ciutat, disposada a incrementar la seua influència política situant en l'entorn del rei persones vinculades a ella. En la seua resposta a la sol·licitud d'Olzina, els edils li feren saber que ja havien enviat cartes sobre l'assumpte al mateix Alfons V, així com a Francesc d'Arinyo, amb el qual li demanen entrar en contacte a fi que els dos, «qui hem per fills de la ciutat», i els pocs valencians allí presents, treballassen conjuntament per a aconseguir aquell objectiu.

La carrera de Joan Olzina estava llavors en els inicis, atés que els seus primers documents com a escrivà reial són de l'any 1421.⁸¹ Però molt aviat veuria satisfetes les seues aspiracions político-professionals, ja que no tardà a ser nomenat secretari de la cancelleria, possiblement a instància dels jurats i del mateix Francesc Arinyo. El cert és que, en morir aquest en 1429, Olzina ocupà el seu lloc com a home de confiança del Magnànim, de qui també va ser conseller i secretari principal fins 1454 (Ruiz 1954-56: 222-224 i 1990: 355-356). Durant aquest llarg període, l'alt dignatari –en qui s'ha pensat com a possible autor de *Curial e Güelfa* (Ferrando 1980: 57 i 104-105)– actuaria des de la llunyana cort, igual que el seu predecessor, com un defensor dels interessos valencians.

La correspondència dels jurats ofereix nombrosos i eloqüents exemples sobre aquesta faceta d'Olzina, home clau de les relacions entre València i la Corona durant bona part del regnat. En 1431, el govern municipal li expressava en una missiva el seu agraïment per «vostres treballs e sancera voluntat e devoció, que en moltes maneres haveu demostrat per obra a aquesta ciutat», assegurant-li que tals esforços «no passaran sens condigna remuneració en son cas e loch, Déus volent, en sdevenidor».⁸² Anys més tard, en 1443, els edils reiteraven la seua gratitud al conseller reial, de qui rebien «contínuament e quasi tots dies» informació abundant sobre els assumptes italians del Magnànim, alhora que, en to solemne, el reconeixien com a protector –«aquesta ciutat vos ha tengut e té per special protector, e som bé informats e vehem a ull li procurau totes les honors e benifficis que a vós són possibles»– i li pregaven que perseveràs en

ment valencià en un treball recent (1990: 321 i 349).

(80) L'autor fa observar que, no obstant, la cancelleria comptava ja amb una generació de llatinistes, renovadors de la prosa burocràtica, de la qual Arinyo fou continuador. I afirma: «Da la impresión de hombre cuidadoso en su lenguaje, resentido a veces de los tópicos, al que faltó tal vez una renovación de procedimientos» (pp. 232-233).

(81) Ruiz Calonja (1954-56: 222). Segons Sevillano Colom (1965: 196), Olzina firma documents, alternant amb Arinyo, des de 1422 fins a la mort d'aquest en 1429.

(82) AMV, LM g³-20, fol. 25 r. (1431, juny, 19).

aqueixa actitud (document núm. 10 de l'apèndix). No molt després, en carta datada l'1 de novembre del mateix any, tornaven a manifestar-li reconeixement i gratitud en aquests termes: «...no volents obmetre ni callar, ans reduyr a memòria a vostra saviesa que aquesta ciutat de gran temps ençà no ha conegut protector, beneffici ni direcció en tots sos affers sinó per vostres mans, e ha viscut, viu e reposa sots ombra vostra, e tota sa sperança del beneffici e reparació de aquella sta en vostra ajuda. Plàcia-us, donchs, mossén molt honorable, per vostra acostumada bondat, no voler-vos cansar, ans continuar e perseverar en lo per vós començat de bo en millor, car vindrà temps, si a Déus plaurà, e no passarà molt, se haurà tal sguard a vostra bona e notable devoció e treballs, que vós, mossén, ne restareu bé content».⁸³

Coetanis de Joan Olzina, vinculats com ell amb l'humanisme italià i influents dignataris de la cancelleria, foren els també valencians Jaume Pelegrí i Francesc Martorell. Del primer, un jurista que arribà a ocupar el càrrec de vice-canceller des de 1428 fins que morí, en 1441 ó 1442, se sap que introduí en la cort Antonio Beccadelli, el Panormita, del qual és ben coneguda l'amistat i relació epistolar amb ell i amb Olzina (Ruiz 1990: 316-317, 321-322, 346-356 i 390-393). El savi italià fou així mateix persona molt pròxima a Francesc Martorell –documentat com a secretari des de 1443 i, tres anys més tard, com a conseller del rei (a més de secretari)–, la correspondència del qual amb el Panormita reflecteix una forta influència de l'ambient humanista (Ruiz 1990: 356-363 i 393-398).

Amb raó s'ha dit que, tenint en compte la situació d'aquests i altres personatges en la cancelleria, caldrà considerar-los possibles fonts o focus de difusió dels nous corrents culturals en els regnes peninsulars de la Corona d'Aragó. Una suggestiva hipòtesi que demana ser abordada documentalment, per a evitar reiteracions o vaguetats, des d'angles i àmbits concrets. En el cas de València, limitant-nos a l'aspecte de la prosa administrativa municipal, i una vegada comprovada l'assídua i estreta relació epistolar amb els buròcrates-humanistes de la cort napolitana del Magnànim, els interrogants s'acumulen. Inflüïren aquests en la prosa oficial de l'escrivania del Consell? Es produí cap canvi formal significatiu en els documents redactats –allí i ací– en llengua vulgar? S'entreveu en ells el to humanista, ja present en certs texts llatins? La identificació dels successius estils de prosa, l'actuació personal dels escrivans de la Sala, els seus contactes amb dignataris de la cancelleria, l'actitud d'aquests davant les novetats culturals, etc., són aspectes essencials d'un complex tema que exigeix, potser més que qualsevol altre, la col·laboració de filòlegs i historiadors.

AGUSTÍN RUBIO VELA
Institució Valenciana d'Estudis i Investigació

(83) AMV, LM g³-20, fol. 178 v. Un any després, el 29 d'agost de 1444, insistien els jurats: «...pregants-vos molt affectuosament que, axí com bé e loablement havem acostumat, vullau haver en contínu memòria e special recomendació tots los affers d'aquesta ciutat, e haurem-vos a gran grat nos vullau scriure sovint e avisar de l'stament e sanitat de la persona del dit senyor rey, e de com succehiran sos affers de les parts dellà» (*ibid.*, fol. 222 v.).

APÈNDIX DOCUMENTAL

– 1 –

1419, maig, 17.- València.

Els jurats de València demanen al bisbe de Sigüenza, canceller d'Alfons el Magnànim, que actue en favor de la continuïtat de Francesc d'Arinyo en el càrrec de secretari reial.

AMV, LM g³-14, fols. 101 v. - 102 r.

Al molt reverend pare en Christ lo senyor bisbe de Cigüença, canceller del senyor rey.

Molt reverend senyor: Celebrant corts lo senyor rey en aquesta ciutat, lo dit senyor, a supplicació de tota la cort, e senyaladament de aquesta ciutat, provehí e féu secretari seu l'onrat En Francisco d'Arinyo, nostre conciudadà, la suficiència e virtuts del qual donaren causa impulsiva a nosaltres de supplicar lo dit senyor a reebre lo dit En Francisco en lo dit offici. E, com se diga que'l dit senyor ha dispost que a tres secretaris sia feyt compte, e-s ginyaria aquí, per alguns de Cathalunya, que En Pere Margall, qui és cathalà, sia hun dels tres, remogut lo dit En Francisco, ço que seria gran desonor de aquesta ciutat e regne, per supplicació dels quals fo admés, donchs, bé parria a nosaltres, si serà mercé del dit senyor rey, sia cosa congruent que'l dit En Francisco sia hun per lo regne de València, majorment, senyor, car de aquesta ciutat no y ha home de ploma en cort sinó'l dit En Francisco, e sembla-ns rahonable que, per esguard dels servirs per aquella feyts, lo dit senyor deja complaure e condescendre a nostres supplicacions. On, senyor molt reverend, com sobre aquest(a) matèria hajam ops vostra intercessió, qui aquesta ha per singular refugi e protector, per tal, vostra reverend paternitat, ab aquella major affecció que podem, pregam que us plàcia de part nostra supplicar lo dit senyor rey en favor del dit En Francisco, e-n tal manera interposar vostres parts que nosaltres hajam nostre obtat. Açò, senyor, reputarem a gran gràcia de vostra molt reverend persona, la qual conserve e augmente nostre senyor Déu en sa gràcia e en virtuts. Scrita en València a XVII de matg.

Senyor, qui-s recomanen en vostra gràcia, los jurats de València.

– 2 –

1421, setembre, 25.- València.

Els jurats s'adrecen a Francesc d'Arinyo, secretari reial, perquè defense els interessos valencians en la cort i intercedesca davant el monarca en favor del manteniment de Pere Ram en el càrrec de protonotari.

AMV, LM g³-15, fols. 151 v. - 152 r.

Al molt honorable e molt savi mossén Francisco d'Arinyo, secretari del senyor rey.

Molt honorable e molt savi mossén: Nosaltres scrivim al senyor rey en favor de l'honorable micer Pere Ram, prothonotari seu, segons veurets en la cèdula dins la present inclusa, la qual vos trametem per vostre avís. On, mossén, com axí sens causa lo dit micer Pere sia repulsat e

aminvat, congoxam-nos-ne molt, e no sens raó, car és presagi assats trist de esdevenidor. O! Quina sperança porem haver nosaltres, valencians, de ésser promoguts a officis e beneficis, si-ls ja proveïts axí indifferentment són palanquejats e remoguts? Bé corresponen los premis als mèrits de nostres servirs! No-n cuydàvem viure en semblant oppinió; com se experimenta ja, adés no y romandrà un valencià en cort. Açò-ns ve de altra part qui, per pura iniquitat e ambició, en àls no studien sinó en aterrar valencians. E vós, mossén lo secretari, qui sots nostre valencià, bé y devets de luny mirar e preveure; per propri interés e pròpria amor d'aquesta pàtria vos deu excitar en entendre en nostres honorificències. Dehim-vos, per veritat, que no-n restam sens impulsio de gran congoxa, que axí siam recalcitrats e mesos entre peus. On, mossén molt honorable, com açò ja no portem pacientment, vos pregam affectuosament que, ensemps ab los nostres missatgers que són en cort, e qui d'açò han special memorial, o sens ells, façats tal instància e supliquets al dit senyor de aquest material que, suffragant vostre auxili e intercessió, hajam nostre vot en tal manera que-l dit micer Pere Ram use de son offici, acaptant-hi les provisions necessàries, axí com vostra ploma abta sabrà maravellosament exarar. E mostrats-nos per vostres gests, obres e sermó, que sots cordial valencià. E sia en vostra guarda la sancta Trinitat, rescrivint a nosaltres de tot ço que sia vostra voluntat. *Scrita ut supra.*

Los jurats de València, aparellats a vostres plaers e honor.

- 3 -

1422, desembre, 22.- València.

Els jurats demanen al secretari Francesc d'Arinyo que utilitze la seua influència per a aconseguir la intercessió del monarca davant el papa en favor de Genís Mancofa.

AMV, LM g³-16, fols. 73 v. - 74 r.

Al molt honorable bon amich mossén Francesc d'Arinyo, secretari del senyor rey.

Molt honorable car amich: Nosaltres scrivim a nostre sant pare e al senyor rey, segons porets veure per les cèdules dins la present incluses. On, com lo obteniment de les coses de què scrivim als sobredits senyors hajam en singular voluntat e affecció, per tal, a vostra honorable saviea e bona amistat carament pregam que, en la presentació de la letra dreçada al dit senyor rey, vullats ésser present, e del dit senyor acaptar tals rescrits al dit sant pare, e axí affectuosos, sobre-l dit material, com vostra exhuberant ploma sabrà exarar, en tal manera que-l dit mestre Genís Mancofa senta nostra intercessió, ab vostra ajuda, a su profiter. Açò, mossén, haurem en tan singular grat com de cosa que a present pugam ésser complaguts. E rescrivits-nos, mossén, de tot ço que a vós sia placent. *Scrita en València a XXII de deembre de l'any mil CCCC XXII.*

Los jurats de València, a vostres plaers e honor aparellats.

– 4 –

1423, gener, 17.- València.

Els jurats de València demanen a Joan Olzina, escrivà reial, que els envie assíduament informació sobre el rei i la cort, i actue en aquesta en favor dels assumptes de la ciutat.

AMV, LM g³-16, fol. 96 v.

Al molt honrat car amich En Johan Olzina, scrivà del senyor rey.

Molt honrat car amich: Nosaltres stam ací en gran congoxa com no havem sovent menció del senyor rey e de sos affers e de la sua cort e dels amichs, majorment com co (*sic*) lo dit senyor sia en tals parts e cas que no està menys de no haver-hi sens intermissió grans affers e novitats. On, molt honrat car amich, plevints-nos de vós, lo qual, ultra que us veem delliure e prompte a semblants affers, sabem vós haver singular affecció e voler a aquesta ciutat, d'on sóts, vos pregam affectuosament e attenta que sovent nos scrivats dels affers e sentiments del dit senyor e de la sua cort. E ultra axò, que hajats en special recomendació e reguard a nostres affers e de aquesta ciutat, car vostre treball no serà frustrat de remuneració condigna en son cas. E tenga-us en sa guarda l'Esperit Sant, rescrivints-nos de ço que us sia plasant. Scrita *ut supra*.

Los jurats de València, a vostra honor.

– 5 –

1423, abril, 18.- València.

Els jurats agraeixen a Francisc d'Arinyo les seues cartes amb informació dels assumptes del rei, i li demanen que, des del seu influent càrrec en la cort, actue per a aconseguir-hi una major presència de valencians.

AMV, LM g³-16, fol. 130 v.

Al molt honorable car amich En Francisco d'Arinyo, secretari del senyor rey.

Molt honorable car amich: Alcunes lretes vostres havem reebudes, per les quals nos scrivits de l'estament del senyor rey e fets occorrents, de què-ns havets fet e fets singular plaer e n'avem gran consolació, pregants-vos, per vostra bondat, que u continuets, car Nostre Senyor serà en la esmena. Nosaltres scrivim al senyor rey que sia mercé sua que les transportacions e provisions que fa de officis, beneficis e officials de casa sua, e altres, haja a memòria nostres valencians, dels quals hi veem poch, segons veurets per la sua letra. E com vós siats tal persona e lo dit senyor vos haja en tal reputació que per necessitat havets a caber, e per ventura en gran part, en semblants affers, e y puxats molt de tot cert, per tal, molt honorable car amich, a vós, qui havem per propri e pecculiar ciutadà nostre, pregam affectuosament e de cor que, tant com en vós sia, que és assats, procurets ab lo dit senyor que-n tots los dits affers sia haüda menció de valencians, car vós sabets que ntre aquí e aquexos poch que y sots, e ací, en cascuna facultat

se n'i trobaran de sufficients; e lo dit senyor, a nostre parer, deu ésser bé inclinat en fer-ho, car sab Déu e tot lo món los serveys que li són estats fets per aquesta ciutat e regne, per los quals restam ab assats congoxes. Açò, molt honorable car amich, vos pregam prengats a cor e y mostrets lo que podets, sabets e volets, e fer-n'ets vostra honor, e nosaltres haurem-ho a singular benefici. E si alcunes coses vos són plasents, ab gran fidúcia nos n'escrivits. E sia en vostra custòdia l'Esperit Sant. Scrita en València a XXVIII d'abril, any M CCCC XXIII.

Los jurats de València, a vostres plaers e honor aparellats.

- 6 -

1423, abril, 28.- València.

Els jurats agraeixen a Joan Olzina una carta amb notícies de les empreses d'Alfons el Magnànim i, en resposta a la seua petició, li indiquen que ells ja han escrit al rei instant-lo a tenir en compte els valencians en los nomenaments de càrrecs de la cort.

AMV, LM g³-16, fol. 130 v. - 131 r.

Al molt honrat car amich En Johan Olzina, scrivà del senyor rey.

Molt honrat car amich: Vostra letra de XIII de març prop passat havem reebuda, e havem haüd gran plaer de ço que-n aquella-ns scrivits, majorment com nos certificats de l'estament de la persona del senyor rey e de ses benave(n)turades expedicions, pregants-vos, per nostra consolació, sovín nos ne refresquets. Molt honorable car amich, per vostra letra nos havets tocat sobre ls officis de cort, que scrivíssem al senyor rey fos mercé sua haver en sa memòria nostres valencians, dels quals hi ha poch. Responem-vos que us ne havem cregut, car de fet n'escrivim al dit senyor; axí mateix a l'honorable En Francisco d'Arinyo, que-l ne tinga aprop he-l ne solicite; hoc encara ne pregam a vós que-n parlets ab lo dit En Francisco, com aquells qui havem per fills de la ciutat, e entre tot(s) aquexs poch que y sots procurets, sollicitets, oportunament e importuna, al dit senyor que y do companyó en la cort per honorificència e profit d'aquest regne. Nosaltres creem que-l dit senyor, sol que motiu o impulsio haja de quiacom, leugerament hi condescendrà, car tengut n'és, e aquesta ciutat lo y mereix bé. E si algunes coses vos són plasents, ab fidúcia nos ne scrivits. E sia en vostra custòdia l'Esperit Sant. Scrita en València, *ut supra*.

Los jurats de València, a vostra honor.

- 7 -

1423, juny, 28.- València.

Els jurats sol·liciten de la reina que assigne a Joan Martínez, notari de València, la regidoria de l'arxiu existent al palau del Real, càrrec vacant després de la mort de Jaume Desplà.

AMV, LM g³-17, fol. 4 r.

A la molt alta e molt excel·lent senyora, la senyora reyna.

Molt alta e molt excel·lent senyora: Lo molt alt senyor rey, per sa mercé, atorgà a N Jacme Dezplà, scrivà dels jurats e consell de aquesta ciutat, lo regiment de l'archiu e teneo de les claus de aquell, lo qual lo dit senyor fa tenir en lo seu Reyal de aquesta ciutat, dels llibres dels fets e actes reys de aquest regne, lo qual archiu, per longa malaltia del dit En Jacme Dezplà, ha tengut e regit En Johan Martínez, notari de aquesta ciutat. E com, senyora molt excel·lent, lo dit En Jacme Dezplà sia passat d'aquesta present vida, e per ço vague a present lo dit offici, humilment supplicam a la vostra senyoria molt gran que sia de sa mercé lo dit offici comanar e atorgar al dit En Johan Martínez, lo qual és en aquell ja ben expert, e és en altra manera bon hom e ben abte e discret notari, e aytal que l dit offici abtament regirà, a servey e honor del dit senyor rey e de la vostra molt gran senyoria. E, senyora molt excel·lent, nosaltres haurem-ho a singular gràcia de la vostra molt gran senyoria, la qual, prosperada en sos bons desigs, faça viure nostre senyor Déu en votiva sanitat per molts anys e bons. Scrita en València a XXVIII de juny, any M CCCC XXIII.

Senyora, qui, besants vostres peus e mans, se comanen en vostra gràcia e mercé, los jurats de València.

– 8 –

1438, juliol, 16.- València.

Bernat Johan, Joan Ponç y Bernat Peris, tres dels sis jurats de València, escriuen a Lluís Granollers i Joan de Gallach, enviats de la ciutat davant el rei, donant-los instruccions per aconseguir que aquest revocàs personalment l'ordre d'elegir scrivà municipal a Jaume Beneyto, rellevant del càrrec Antoni Pasqual.

AMV, LM g³-19, fol. 62 r. - 63 v.

Als molt honorables e molt savis senyors En Loís Granollers e micer Johan de Gallach, doctor en leys, missatgers de la ciutat de València.

Molt honorables e molt savis senyors: Per lo molt alt senyor rey nos és stat scrit algunes vegades sobre la scrivania de aquesta ciutat, del consell del qual (*sic*), com sabets, és scrivà N' Anthoni Pasqual, manant-nos que, vivint lo dit N' Anthoni Pasqual no y féssem novitat alguna, emperò, en cas de elecció fahedora, elegíssem En Jacme Beneyto, scrivà de sa senyoria. Ara, poch dies ha, nos és stada presentada una letra del dit senyor, dada en la ciutat de Sent Germà a XXVIII de març prop passat, que, per la indisposició del dit N' Anthoni Pasqual, elegíssem en scrivà lo dit En Jacme Beneyto; de què, senyors molt honorables, som fort meravellats de qui ha informada axí sa senyoria. Car lo dit N' Anthoni Pasqual és en bona disposició e ve molts dies a la dita scrivania, e la ha servida, com sa senyoria sab e vosaltres, gran temps prohomenívolment, bé e leyal, axí com aquell qui és prohomen e bon hom e de bona

consciència, fama, vida e conversació, e no és persona qui exegesca ab cupiditat, ans contracta les gents qui en la dita scrivania han afer molt benignament, simpla e graciosa, no clamant-se algú d'ell, e lo poble de la dita ciutat n'és aconsolat, e s té per dit ésser açò servey del senyor rey, lo qual lo dit N' Anthoni Pasqual affecta molt. De què, senyors molt honorables, al present la dita scrivania no afretureja de res, ans és mils o axí bé servida com jamés fos, car si lo contrari era, pot pensar sa senyoria que per nosaltres ne seria avisada. Per què, senyors molt honorables e molt savis, vostres honorables savieses tan affectuosament com podem pregam, per levar-nos de tribulació –en la qual per aquests afers som posats, e som ja en divís per aquest home, que o ell haurà la scrivania o lo món parrà–, supplicar lo dit senyor secretament, que persona en lo món no y haja sinó ell e vosaltres, sia de sa mercé que, no curant de les importunes supplicacions per les quals sa senyoria és moltes vegades fatigada, scriure ns letra de sa pròpia mà manant-nos que, vivint lo dit N' Anthoni Pasqual, en la dita scrivania no y sia feta novitat alguna e, on fos als del dit N' Anthoni Pasqual o s seguís cas de elecció fahedora de scrivà, lo consell de la dita ciutat, e no altra persona, lo haja elegir; lo qual elegesca e puxa elegir en scrivà hun fill de aquella, e no stranger algú, com se'n congoxa molt lo dit consell, e tot lo poble se n' scriuix e l'ha per abominable. Car lo dit consell elegirà tal persona que serà laor de nostre senyor Déu, e sa senyoria tan servida e contenta com de qualsevol persona que càpia en lo regiment de la dita ciutat. Nosaltres scrivim al senyor rey creença, a vosaltres acompanyada, a sa senyoria explicadora. Explicar-li ets açò ben stesament e les altres coses en les dites letres mencionades, lo trellat de les quals –dins la present vos trametem, interclusos– ho porets veure. Remetent tots aquests affers a vostres honorables savieses, confiants de aquelles hi daran lo recapte que s mereix e n' obtendran nostre obtat. Axí mateix vos pregam supliquets lo dit senyor que qualsevol forments que volran traure per ops de aquesta ciutat de les illes de Cerdenya e Sicília, sia de sa mercé manar als visreys no les impedesquen. E sia la sancta Trinitat en vostra protecció. Escrita en València a XVI de juliol de l' any M CCCC XXX huyt.

Bernat Johan, Johan Ponç e Bernat Pèriz, tres dels jurats de València, prests a vostra honor.

– 9 –

1438, juliol, 16.- València.

Tres dels sis jurats de València –Pere Natera, Pere Andreu i Lluís Garcia– expressen al rei el seu acatament, així com el de Mateu Pujades, el del batle, el del racional i el del síndic, a l'ordre d'elecció de Jaume Beneyto per al càrrec d'escrivà municipal.

AMV, LM g³-19, fol. 64 v.

A la sagrada majestat del molt alt senyor rey.

Molt alt e molt excel·lent rey e senyor. Una letra havem reebuda de vostra molt gran senyoria, dada en la ciutat de Sent Germà a XXVIII del mes de març prop passat, e presentada per mossén Matheu Pujades en casa del batle general, on eren lo dit batle e tots los jurats, racional e síndich, manants-nos que, per la vellea e indisposició de N' Anthoni Pasqual, scrivà del consell de aquesta ciutat, lo qual és en tal edat e accident de sa persona constituït que ja no pot servir,

faéssem elecció de scrivà en la persona d'En Jacme Beneyto, scrivà de vostra molt gran senyoria. E, reebuda la dita letra, ab aquella humil e subjecta reverència que-s pertany de vostra molt gran senyoria, e lesta, hoc encara hoÿt lo dit mossén Matheu Pujades en tot ço e quant per part de aquella nos ha volgut dir, rahonar e explicar sobre lo dit fet, fom concordés batle, mossén Matheu Pujades, En Pere Natera, En Loís Garcia e En Pere Andreu, jurats, lo racional e lo síndich, obeints vostres manaments, de fer tot ço e quant en la letra de vostra senyoria és mencionat e a nosaltres manat, vulla's en los mijans (?) que lo dit mossén Matheu nos ha rahonat, com en qualsevol altres coses e que per vostra senyoria nos seran manades, sobre les quals coses per letra nostra havem avisats nostres missatgers. E som prests complir ço que per vostra senyoria serà manat. E conserve e augmente nostre senyor Déu vostra molt excel·lent persona en prosperitat e honor per lonch temps, donant-li victòria de sos enemichs. Scrita en València a XVI de juliol de l'any M CCCC XXX VIII.

Senyor, qui, besants peus e mans de vostra molt gran senyoria, a aquella humilment se recomanen, Pere Natera, Pere Andreu e Loís Garcia, tres dels jurats de València.

– 10 –

1443, maig, 11.- València.

Els jurats agraeixen a Joan Olzina, conseller i secretari del rei, les seues cartes amb informació d'assumptes del monarca, i li demanen que segueisca actuant en la cort com a protector dels interessos de la ciutat de València.

AMV, LM g³-20, fol. 166 r. y v.

Al molt honorable mossènyer e (de) gran saviesa mossén Johan Olzina, conseller e scretari del senyor rey.

Mossènyer molt honorable e de gran saviesa: Per letres vostres e, en altra manera, per diverses vies, som contínuament e quasi tots dies avisats de la bona successió e prosperitat inmensa en los affers del senyor rey e de les grans festes que li són fetes. Sab nostre senyor Déus ne havem special consolació e alegria. Hauríem-la, emperò, molt major, sens comparació, si nostre senyor Déus, per mercé sua, nos procurava la sua venguda de les parts deçà, axí com desijam, e sab ésser, a nosaltres e a tots sos pobles, molt necessària. Plàcia a la bondat de Déu preservar-lo de tot perill e sinistre. Mossènyer molt honorable, aquesta ciutat vos ha tengut e té per special protector, e som bé imformats e vehem a ull li procurau totes les honors e benifficis que a vós són possibles, preservant-la de moltes molèsties e congoixes. E axí us pregam, tant affectuosament com podem, vullau tots temps perseverar, havent-la en contínua memòria e special recomendació, segons bé e loablement havem acostumat, e de vostra honorable saviesa indubítadament speram, ab confiança que nostre senyor Déus nos donarà tal dispusició de temps, que conexereu per obra no serem ingrats de tants e tals benifficis e honors. E si entretant, mossén molt honorable, vos seran plasents coses algunes de nosaltres, haurem gran plaer nos ne vullau avisar. E sia vostra contínua protecció e guarda la Sancta Trinitat. Scrita en València, a XI dies de mag de l'any mil CCCC XXXX tres.

Los jurats de València, a tota vostra honor bé aparellats.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AMETLLER I VINYAS, J. (1903-1928) *Alfonso V de Aragón en Italia y la crisis religiosa del siglo XV*, Girona-Sant Feliu de Guíxols, 3 vols.
- ARAGÓ CABAÑAS, A.M. (1970) «La escribanía de Juan I», *VIII Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, II, vol. II, València, pp. 269-293.
- CANELLAS, A. i TRENCHS, J. (1988) «La cultura de los escribanos y notarios de la Corona de Aragón (1344-1479)», *Folia Stuttgartensia*, Saragossa, Institución Fernando el Católico. Publicat també, sense notes i en versió catalana, en *Caplletra* 5 (1988), pp. 5-38.
- CUÑAT CISCAR, V. (1988) «Diplomática municipal. Análisis y tipología de la documentación municipal valenciana a principios del siglo XIV», *Saitabi* XXXVIII, pp. 89-107.
- DIETARI (1932) *Dietari del capellá d'Anfos el Magnànim*, ed. de J. Sanchis i Sivera, València.
- DUALDE SERRANO, M. (1952) «Inventario de la documentación notarial del Archivo Municipal de Valencia (Siglos XIV y XV)», *Anales del Centro de Cultura Valenciana* XIII, pp. 393-409.
- FERRANDO FRANCÉS, A. (1980) *Consciència idiomàtica i nacional dels valencians*, València, Universitat de València.
- (1989) «Llengua i literatura», *Història del País Valencià. Volum II. De la conquesta a la federació hispànica*, Barcelona, Edicions 62, pp. 381-424.
- GARCÍA CÁRCCEL, R. (1982) «Archivo del Reino de Valencia», *Historia* 16, núm. 80 (desembre 1982), pp. 95-100.
- GIMÉNEZ SOLER, A. (1909) *Itinerario del rey don Alfonso de Aragón y de Nápoles*, Zaragoza.
- GUBERN, R. (1955) *Epistolari de Pere III*, I, ENC, Barcelona, Barcino.
- GUENÉE, B. (1985) *Occidente durante los siglos XIV y XV. Los Estados*, Barcelona, 2a ed.
- HAUF, A. (1990) *D'Eiximenis a sor Isabel de Villena. Aportació a l'estudi de la nostra cultura medieval*, Barcelona, Institut de Filologia Valenciana.
- LIBRE DE MEMORIES (1930-1935) *Libre de memories de diversos sucesos e fets memorables e de coses senyalades de la ciutat e regne de Valencia (1308-1644)*, ed. S. Carreres Zacarés, 2 vols., València.
- MADURELL MARIMON, J. M. (1963) *Mensajeros barceloneses en la corte de Nápoles de Alfonso V de Aragón. 1435-1458*, Barcelona, CSIC.
- MATEU Y LLOPIS, F. (1944) «Alfonso V de Aragón y el Archivo General de Valencia», *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, V, pp. 23-59.
- (1964) *Estil literari dels documents i formularis diplomàtics durant els segles forals*, València.

- OLIVAR, M. (1936) «Notes entorn la influència de l'*ars dictandi* sobre la prosa catalana de cancelleria de finals del segle XIV. El ms. Y-129-7 de la Biblioteca Colombina», *Estudis Universitaris Catalans*, XXII, pp. 631-653.
- RIQUER, M. (1959) *Obras de Bernat Metge*, Universitat de Barcelona.
- (1969) «Medievalismo y humanismo en la Corona de Aragón a fines del siglo XIV», *VIII Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, II, v. I, Valencia, , p. 221-235.
- (1980) *Història de la Literatura Catalana*, Barcelona, 2a ed., 3 vols.
- RODRÍGUEZ MARÍN, F. (1916) *Guía histórica y descriptiva de los archivos, bibliotecas y museos arqueológicos de España*, Madrid.
- RUBÍO I BALAGUER, J. (1955) «Sobre la cultura en la Corona de Aragón en la primera mitad del siglo XV», *IV Congreso de Historia de la Corona de Aragón. Actas y Comunicaciones. Ponencias*, Palma de Mallorca, pp. 299-310.
- (1979) *De l'Edat mitjana al Renaixement*, Barcelona, 2a ed.
- RUBIO VELA, A. (1985) *Epistolari de la València medieval*, Universitat de València.
- RUIZ CALONJA, J. (1954-56) «Valor literario de los preámbulos de la cancellería real catalano-aragonesa en el siglo XV», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XXVI, pp. 205-234.
- (1989) «El segle XIV», *Història del País Valencià. Volum II, De la conquesta a la federació hispànica*, Barcelona, Edicions 62, pp. 171-264.
- (1990) *Relacions del Panormita amb la cort d'Alfons el Magnànim*, apèndix en l'edició d'Eulàlia Duran d'Antonio BECCADELLI el Panormita, *Dels fets e dits del gran rey Alfonso. Versió catalana del segle XV de Jordi de Centelles*, Barcelona, Barcino, ENC, pp. 307-398.
- SEVILLANO COLOM, F. (1965) «Cancillerías de Fernando I de Antequera y de Alfonso el Magnánimo», *Anuario de Historia del Derecho Español*, XXXV, pp. 169-216.
- (1951) *Préstamos de la Ciudad de Valencia a los reyes Alfonso V y Juan II (1426-1472)*, València.
- SOLER GODES, E. (1966) *L'Arxiu del Reine (sic) de València*, València.
- SORIA, A. (1956) *Los humanistas de la corte de Alfonso el Magnánimo (según los epistolarios)*, Universitat de Granada.
- TRAMOYERES BLASCO, L. (1903) «El primer libro de actas municipales, ¿es el de Valencia?», *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, IX, pp. 81-85.
- (1911) «El tratado de Agricultura de Paladio. Una traducción catalana del siglo XIV», *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos* XXIV, pp. 459-465).
- VICENS VIVES, J. (1956) *Els Trastàmars*, Barcelona.
- VIDAL BELTRÁN, E. (1974) *Valencia en la época de Juan I*, Universitat de València.
- VILLALONGA VILLALBA, I. (1916) *Régimen municipal foral valenciano. Los jurados y el Consejo*, València.

